

19 MAYIS

SAMSUN KÜLTÜR DERGİSİ

Büyük Zaferin Yirminci Yıl Dönümü	E. HEKİMGİL
Çiftçiler (Şiir)	M. N. ÖNGAY
Dilbilgisi	K. ÇAĞAL
Samsun Kelimesi ve Menşei ve Anlamını Araştırma	K. DİLCİMEN
30 Ağustos (Şiir)	M. Ş. FIRAT
Nasihat (Şiir)	İ. TÜREL
Köylüyü Unutma (Şiir)	M. KÖKSAL
Yabancı Kelimelerin Bir Lûgati Yapılmalıdır	F. ANKARA
Toprak	S. COŞKUN
Küllükte Tiyatro	Me. Do.
İstiklâl Savaşının Kazandığı Siyasi Zaferler	KURTCEBE
Allah Verdi Allah Aldı	F. ANKARA
İngilterede İlkokul ve Ortaokul Teşkilâtı	İ. E. JAKO - E. HEKİMGİL
Dergiler	19 MAYIS
Olaylar	
Halkevi Haberleri	

Yeni Seri
Sayı : 56—3

57

Samsun Halkevi Adına
İki Ayda Bir Çıkar

30 Ağustos
1 9 4 2

Millî Şefimizin Söylevi

Yurt içinde bir tetkik seyahatine çıkan sayın Reisi Cumhuriyet Millî Şef İsmet İnönü 23. VIII. 1942 Pazar günü Samsunu şereflendirmişler; aramızda bulunmalarının tatlı sevincini yaşarken Halkevi hoparlöründe bizlere hitap etmek suretiyle verdikleri direktif ve gösterdikleri yakın ilgi ile sevinçlerimizi, heyecanlarımızı bir kat daha artırmışlardır.

24. VIII. 1942 Pazartesi günü saat 19 da verilen bu tarihî söylevi okurlarımıza sunuyoruz.

Samsunlular ; Aziz Vatandaşlarım !

Ankaradanberi dört beş vilâyeti - mizin çalışan halkı arasından geçerek Samsun'a geldim. Sizi iyi gördüm. Sıhhatiniz, neşeniz, çalışkanlığınız merkezde ve kazalarda pek iyi idi.

Samsun'a gelinceye kadar köy Enstitülerinden üçünü gördüm. Kız ve erkek köylü çocuklarımız hem müesseselerini kuruyorlar, hem de ileride ifa edecekleri yüksek vazifeleri için hazırlanıyorlardı. Yapıcı, çare bulucu, çalışan bir ruh bu Enstitülerin hayatına hâkim olmuştur. Bu durumu görmekten pek memnun oldum, pek ümitliyim. Türk kızlarının müstesna haysiyeti ve ciddi vazife severliği, bütün mekteplerimizde olduğu gibi, Köy Enstitülerinde de göze çarpmaktadır. Öğretmenler ve Enstitü Müdürleri, Türk köyünün geleceğini sağlam temellere istinat ettirmek için aşk ile çalışıyorlar. İktidarlı, fedakâr ve vatan sever köy öğretmenleri yetiştirmek, Enstitülerin mukaddes emelleridir. Şüphe yoktur ki Enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife, hepimiz için, her vatansever için imrenilecek, heves edilecek bir vazifedir. Şimdiki tutumları, iyi netice alacağımız ümidini bende çok kuvvetlendirdi. Köy Enstitüleri hakkındaki bu müsbet görüşlerimi vatandaşlarıma söylemekten zevk alıyorum.

Geçtiğim yerlerde gördüğüm iyi şeylerden biri de her tarafta harman yapmak için gayretle çalışılmasıdır. Harman çabuk bitip mahsul elimize geçince bir çok sıkıntılar suratle ortadan kalkacaktır. Şimdiki harmanda ehemmiyetli olan bir nokta, hükûmetin satın alacağı o/o 25 lerin suratle teslim edilmesidir. Vatandaşlarımı umumî olarak hükûmet hissesini vermek için yürekten istekli ve gayretli buldum. Memleketin selâmetini koruyan Cumhuriyet ordularının hudutları beklemesinin ehemmiyetini vatandaşlarım pek güzel kavrayorlar. Memleket içinde umumî işeyi ihtiyaca göre düzenlemek için hükûmetin elinde erzak stokunun bulunmasının münakaşa götürmez bir lüzum olduğunu, bütün memleket takdir etmiştir. Ümit ediyorum ki Eylül ortasına kadar yeni harmandan hükûmet hissesinin alınması büyük kısmı itibarile bitmiş olacaktır.

Aziz Vatandaşlarım !

Her yerde temas ettiğim yurttaşlardan temenniler arasında şikâyetlerde dinledim. Bizim idaremiz gibi halk idaresi hükûm süren bir memlekette vatandaşlarımın kolaylıkla her arzusunu ve her derdini söylemesi tabiidir. Memnun olmanız için size derhal söyleyeyim ki işittiğim şikâyetler arasında insanı fazla müteessir edecek hiç bir mevzu yoktur. Ya esaslı tedbirler

alınmıştır ve bunların zamanla semeresi görülecektir. Yahut kolaylıkla düzelmesi kabil olan hatalardan bahsedilmiştir. Yahut da bazı vatandaşlarım kendilerinin yanlış anlayışlarından dolayı, şikâyetçi olmuşlardır. Düzelmeli lâzım olan hatalar için Cumhuriyet hükûmeti her yerde tedbir almağa çalışıyor. Yanlış şikâyetleri de derhal tashih etmek yine hükûmetin vazifesidir. Meselâ bazı vatandaşlarım, fena mahsul, tohumluk ihtiyacı gibi türlü vesileleri ileri sürerek hükûmete satılacak o/o 25 lerin kendi köylerinden alınmamasını isteyecek kadar ileri gitmemişlerse de hiç olmazsa bu o/o 25 lerin yerlerinde bırakılmasını talep etmişlerdir. Bazı yerlerde de mahsulün fazla tahmininden dolayı hükûmet hissesinin fazla tespit edildiğini söylediler. Parasıyla hükûmete mahsulün yüzde yirmi beşini teslim ettikten sonra fazlasını serbest satabilmek gibi müstesna bir kolaylığın kadrini bilmiyen bu şikâyetleri derhal tashih ettirdim. Vatandaşla hükûmetin karşılıklı vazifelerinin iyi ve doğru yürekle ciddi olarak yapılması lâzım geldiğini öğretmeye çalıştım. Böyle hatalı zihniyetlere sapılmış olan pek mahdut yerlerde yanlış düşünceleri düzeltirken vatandaşlarımın yürekten bana yardım ettiklerini görmekten çok memnun oluyordum.

Bu seferki seyahatimde su işlerimizin büyük mikyasta bir gelişme devrinde olduğunu tesbit ettim. Yeşilirmak muhtelif Vilâyetlerde ayrı ayrı bakımlardan kumanda altına alınmaktadır. Ta Tokat'tan başlayarak Çarşamba'da sahile kadar Yeşilirmak üzerinde muhtelif ameliyeler ve hazırlıklar

vardır .

Kızılırmak da Bafra mıntakasında bütün manasiyle Cumhuriyetin iradesine râm edilmek yolundadır. Türk mühendislerinin vatan sularını faydalı kılmak için büyük bir aşk ile çalıştıklarını görmek insanı çok sevindiriyor. Biliyorsunuz ki Teknik öğretim programında Samsun'a önemli bir vazife verilmiştir. Burası yeni teknik durumumuz içinde başlıca bir merkez olacaktır. Vekâletlerin hazırlıkları ciddi bir takip ile ilerletilmektedir .

Bütün bu işler arasında vatandaşlarıma Malaryaya karşı mücadele etmek için Hükûmete her zamandan fazla yardım etmelerini tavsiye edeceğim. Bol mazot ve kinin ile bu kadar sulak arazide yapılan mücadele, harp senelerinde çok sıkıntıya uğrayor ve daha da uğrayacaktır. Onun için Hükûmetin bulabileceği mahdut vasıtalar dan daha geniş neticeler almak için halkın sıhhiye teşkilâtımıza çok yardım etmelerine ihtiyacımız vardır. Ufak ihmaller yüzünden sakınılması kabil olan zararlara uğrarsak çok müteessir olacağız. Mücadele teşkilâtının gayretleri, halkın anlayışlı ilgisiyle kolaylaştırılmalıdır .

Vatandaşlarım !

Sözlerimi bitirirken bir noktaya ayrıca dikkatinizi celb edeceğim. Geniş bir çalışma hayatına o kadar dalmış bulunuyoruz ki gezdiğim yerlerde bazı vatandaşlarımı dünyanın ateş içinde bulunduğu haberli değil gibi buldum. Bu yaz muharebeler bütün yer yüzünde çok geniş ve çok kanlı olarak

devam ediyor. Biz insanlığın bu elem verici emsalsiz felâketini hüznle ve ibretle seyrediyoruz. Fakat hiç unutulmamalıdır ki vatanımızın selâmeti her şeyden evvel kuvvetimize, fedakârlığı-mıza, hazır olmamıza bağlıdır. Dünyanın bugünkü halinde vatanımızın bir taarruza uğraması ihtimali için hiç kimseden şüphe etmeye hakkımız yoktur. Ancak bu bugünkü vaziyettir. Yarınki vaziyetin ne olacağını kimse keşf edemez. Bu sözlerim, sırf kendi aramızda bir konuşma olarak ve kendi emniyetimiz için uyanık ve dikkatli bulunma-

mızı hatırlatmak için söylenmiştir. İstihsal için ve imar için geniş mikyasta çalışırken selâmetimiz ve müdafaamız için uyanık ve dikkatli bulunmak, hususile ordularımızı kuvvetli ve iç durumumuzu nifaksız, sağlam tutmak asla gözümüzün önünden ayrılmamalıdır.

Aziz vatandaşlarım !

Hepinizi candan sevgilerle selâmlarım. Sizinle konuşmaktan, gördüklerimi ve düşündüklerimi olduğu gibi söylemekten çok sevinyorum .

19 MAYIS

Samsun Kültür Dergisi

Yeni Seri
Sayı : 56 — 3

Samsun Halkevi Adına
İki Ayda Bir Çıkar

30 Ağustos
1 9 4 2

Büyük Zaferin Yirminci Yıl Dönümü

Emin HEKİMGİL
Lise Tarih — Coğrafya Öğretmeni

BÜYÜK Zaferin yirminci yıl dönümünü kutluluyoruz. 30 Ağustos Zafer bayramı Türk tarihinin şeref dolu yapraklarından en mühimmini teşkil eder. Türk Ordusu düşmana Ana Vatan topraklarında en son darbeyi bugün vurmuş ve onu denize dökmüştür. Milli mücadelemizin en parlak günü işte bu Zafer bayramıdır. Bu büyük günü Türk Ordusuna ve ordunun kaynağı olan asıl Türk milletine kutlu olsun.

Sakarya meydan muharebesinde düşmanın taarruz kuvvetini kırmış, Anadolu içerisinde ilerlemesini durdurmuştuk. Artık İtilâf Devletleri de her türlü yardımla takviye ettikleri düşmanın bir iş yapamayacağını anlamışlardı. Bir taraftan siyasî teşebbüslere girerken, diğer taraftan düşman Eskişehir-Afyon doğusuna çekilerek yaptığı tahkimatın arkasına gizlenmiş, ve bir daha Türk Ordusuna taarrza cesaret edememişti.

Bizim gayemiz Büyük Millet Meclisinin kurulduğu (23 Nisan 1920) den beri bütün dünyaya ilân edilmişti. Milli Misak sınırları içindeki Türk yurdu düşmandan kurtarıncaya, istik-

lâl ve yaşama hakkımız tanılncaya kadar çarpışacaktık. Bunun için yokluklar içinde işe başlamış, silâhları elinden alınarak dağıtılmış olan orduyu yeniden kurmuştuk.

Düşmanın maksatlarına göre çalışan İstanbul hükümetile alâkamızı kesmiş-tik. Tarihimizin en buhranlı, sıkıntılı ve karanlık günleri idi. Müttfikimiz kalmamış, dostumuz ise hiç yoktu. Memleketin en zengin ve işe yarar kısımları işgal altında idi. Bütün bunlara rağmen her türlü hazırlığı yapıyor, hiç bir fedakârlıktan çekinmiyorduk.

Biz bu vaziyette iken düşman Batı Anadolunun yol ve limanlarından istediği gibi istifade ediyor, arkasını zengin Avrupa devletlerinin sanayiine dayıyordu. Bir taraftan da hazırlıkları-mız geri kalsın, sulh ümidile sınırlarımız gevşesin diye Mütareke teklif ediyorlardı. Bu sulh taarruzunda ise yine Sevr Muahedesini evirip çevirip kabul ettirmek istiyorlardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi siyasî vaziyetleri münakaşadan sonra çareyi düşmanı vatan topraklarından atmakta gördü. Taarruz günü 26 Ağustos 1922 idi.

26 Ağustos bizim için çok uğurlu bir gündür. Tarihimizde en büyük zaferleri hep bugünde kazanmışızdır. Anadoluyu bugün fethetmiş, Çaldıran ve Mohaç bu günde kazanmıştık. 1922, 26 Ağustos ise düşmanı tutunmak istediği istihkâmlarda anayurtta mahvedecek, Türk gücünü dünyaya tanıtacaktı. Beş gün süren bu çetin meydan muharebesinde düşman ordusunu Türk Ordusu imha ve esir etmiş, pek az bir kısmı kaçabilmişti. 9 Eylülde İzmir kurtarılmış, 18 Eylülde Anadolu düşman ordusundan tamamiyle kurtarılmıştı.

27 ayda küçük Milli çetelere karşı harbederek İzmirden — Afyona ancak gelebilen istilâ ordusu, 14 gün içinde Afyondan Akdenize dökülmüştü. Türk Ordusu yokluklar içinde bu zaferi yarattı, asaletini, ölmez varlığını ve gücünü bütün dünyaya bu zaferle ispat etmiş oldu.

Büyük zaferin neticesi yalnız Anadoluyu düşmandan temizlemekten ibaret değildir. Bu zafer aynı zamanda boğazları elinde tutan İtilâf Devletlerine de acizlerini anlatmış ve Türk gücü karşısında başlarını eğdirmiştir.

Mudanya ve Lozan büyük Zaferin birer çiçeği, Cumhuriyet ve inkılâplarımız ise 30 Ağustosun birer meyvesidir.

Bu günkü dünya vaziyetleri karşısındaki varlığımız ve kuvvetimiz ise Milli birliğin ve Türk Ordusunun bize verdiği üstünlüktür. İstiklâl ve haklarımızı, Milli menfaatımızı korumak için Türk Ordusu daima hazırdır. Bunları yapabilmek için de Ordumuz tarihin hiç bir devrinde görülme-yen kuvvet ve

Çiftçiler

Bize, şu ak ekmeği yaratıncaya kadar
Kaç türlü renge girer, neler çeker çiftçiler!
Farkına varmazlar hiç gelse yaz, gitse bahar,
Çat çat ayazda bile terler döker çiftçiler.

Sıcak tarhana aşı er sabahtan içilir,
Atların, öküzlerin en güçlüsü seçilir,
Tarlalara varılır, çalışmağa geçilir,
Ot kökü, çalı kökü, ayrık söker çiftçiler.

Bir dönüm, iki dönüm, beş dönüm yer sürülür,
Saban, pulluk ilerler.. Toprak kat kat dürlür.
Asıl eser yaratma buralarda görülür,
Tohum eker çiftçiler, tırmık çeker çiftçiler.

Masalların devleri bizim çiftçilerimiz,
Güneşli sular gibi yürekleri tertemiz.
Eğilelim onların karşısında hepimiz...
Nasırlı elleriyle er oğlu er çiftçiler.

Saban kurar, ok yapar, tırpan biler çiftçiler.

Mehmet Necati Öngay
Ankara Merkez Bölgesi Gezici Başöğretmeni

kudrettedir.

Ordu ve millet ve onun meclis ve hükümeti Türk tarihinin nadir yetiştirdiği en büyük Başbuğun etrafında topludur.

Türk Ordusu Türk Milletinin gözü ve onun hayatı olarak mütemadiyen kuvvetlenecek, vatanın selâmeti için bir harbe girerse bize daha büyük zaferler kazandıracaktır. Fakat Türk Ordusu bu muharebeyi vatan içinde yapmıyacak, düşmanı ayak atmak istediği noktada sınırda boğacaktır.

DİLBİLGİSİ

Kadir ÇAĞAL
Türkçe Öğretmeni

SON bir yıl içinde, Türkçemiz, iki ana eser kazandı. Bunlardan biri (*İmlâ kılavuzu*) diğeri de (*Dilbilgisi*)dir.

İmlâ kılavuzu, Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır. İmlâmızı kesin olarak tesbit eden bu değerli eser, öğretim işlerinde uğradığımız duraksama ve zorlukları gidermiştir.

Bugün imlâ öğretimi bu kılavuzun esaslarına uyularak yapılıyor. Kitap, dergi ve gazetelerin dizmenleri ve düzeltmenleri, bu eserden istifade ediyorlar; bu suretle imlâ karışıklığı, tamamen önlenmiş oluyor ve imlâ davası haledilmiş bulunuyor.

Geçen yaz toplanan, Gramer Kongresi, yeni esaslara göre Türk Dilbilgisi'nin ana prensiplerini tesbit etmiş ve bunlara uyularak yukarda adı geçen Dilbilgisi kitabı çıkarılmıştır.

Dilbilgisi, Maarif Vekillîğinin türkçemize kazandırdığı önemli bir eserdir. Büyük bir ihtiyaca cevap veren bu eseri, okuyucularımıza takdime çalışacağız.

Dilbilgisi, plân itibarile çok muvafık bir eserdir. Bütün bölüm ve konular

arasında sıkı bir bağlılık vardır. Sıralanış tam bir tedrice uymakta ve eksiksiz devam etmektedir. Her dersin sonunda alıştırma (temrin) ve sorular gurubu bulunmaktadır. Kitabın kısımları arasındaki bir kaç küçük boşluk müstesna, başka hiç bir boş yere tesadüf edilmemektedir. Mevzu değişirken yeni bir sahifeye geçilerek kâğıt israfına meydan verilmemiştir; bu, çok ehemmiyetli bir hususiyettir. Çünkü Dilbilgisi talebe kitabıdır, talebemize, işlerimiz ve eserlerimizle örnek olmak zorundayız. Bugün artık, «Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma:» devri geçmiştir. Bugünün nesli, öğretmeni'nin söylediklerinden ziyade yaptıklarına dikkat ediyor. Bu, doğru bir yoldur. Çünkü realite en çok inan veren hakikatlerdendir. «Doğru olun!» diyen kendisi doğru olmasa, «Çalışkan olun!» diyen tenbel olursa, ahlâktan bahseden, ahlâksız olursa dinleyenleri üzerinde ne gibi bir tesir bırakabilir? «Kâğıtla rınızı israf etmeyin!» denildiği halde kitaplarında, dergilerinde, defterlerinde sayfaların yarısını boş bırakanların tesiri de böyle... İşte Dilbilgisinde, bu

tesir, müsbet ve talebeye örnek olacak şekildedir.

Sade ve akıcı bir eda, kitabın en açık özelliğini göstermektedir. İfade talebe seviye ve psikolojisine çok uygundur. Üslûptaki akıcılık, uygunluk, şimdiye kadar çıkan okul kitaplarının hiç birinde görülmemiştir. Meselâ, şu cümlelerde ne açık bir ifade var: «Cümle içinde eş vazifeli iki kelimeyi veya mânaca ilgili cümleciklerle cümleleri bağlayan kelimelere bağ adı verirler.» «Asma yaprakları arasında iri ve olgun salkımlar görünüyordu.» (Sayfa 162)

Kitap yerine göre büyük, küçük ve italik harflerle yazılmıştır. İfade yazı işartlariyle de en uygun şekilde beslenmiştir. Bütün kitap içinde, pek az olarak harflerin yanlış düşmesi yüzünden bazı hatalara rasthyorsakta bunlar çok görülemez.

Kitabın ifade tekniği kuvvetlidir. İnandırıcı bir anlatış tarzı vardır, Misaller zengin ve talebeye en yakın muhitten seçilmiştir. Kitapta öğretim devrelerine uymayan tek bir misal görülüyor. Demek, kitap hazırlanırken talebenin günlük Yaşayışı dahi göz önünde tutulmuştur. Hatta kış mevsiminde okutulması muhtemel konuların misalleri, mevsimin olaylarına bağlanarak ifade edilmiştir. Yalnız burada dikkatimizi çeken bir ciheti kaydetmek isteriz. Bu kitabı, kız talebe de okuyacağı için, verilen örneklerde daha çok kız adlarının bulunması arzu edilirdi. Bu durumun, talebenin ilgisi üzerindeki etkisi, derslerde sık sık görülen şeylerdendir.

Kitabın kuruluşundaki metot, istikra prensiplerine dayanmaktadır. Yakından

uzağa, basitten mürekkebe, misallerden tarife geçilmiştir. 12—14 yaşlarındaki talebenin psikolojisine, Dilbilgisi derslerinin öğretimdeki verimine çok uyan istikra usulüne bütün mânasile yer verilmiştir. Bu bakımdan diyebiliriz ki kitap, yalnız Dilbilgisi kitapları arasında değil, bütün Ortaokul kitapları içinde, tam mânasiyle pedagojik ve mükemmel bir eserdir. Türkçemizin güzelliğini bir kat daha sağlayacak olan, bu önemli eserden, ana dilin önemi derecesinde bütün ilgililerin faydalanacağı muhakkaktır. Zaten, bir kaç yıldanberi, gramersiz Türkçe dersinin ve gramersiz bir dilin ne demek olduğunu öğrenmiyen kalmadı. Yayınlanmasiyle büyük bir ihtiyaca cevap veren Dilbilgisi, en büyük değerini, Türkçenin tekâmülüne yardım etmek suretiyle kazanmış olacaktır.

Şimdi birde, kitabın bölümlerini inceliyelim:

Dilbilgisi Ortaokul kitaplarından biridir. İlk defa çıkan birinci kısım 176 sayfa ve 13. bölümden ibarettir. Maarif Vekillîğince kurulan özel bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Kitabın başında yedi sayfalık bulduru (Fihrist) vardır. İçindekiler, sayfa ve numara sırasıyle gösterildikten sonra kitaba (*Dil ve Dilbilgisi*) baş söziyle başlanmıştır. Sade ve açık bir ifade ile gerektiği kadar izahat verildikten sonra bütün bölümlerin sonuna konulan sorularla bu kısım tamamlanmaktadır. Şimdiye kadar gördüğümüz Türkçe gramer kitaplarındaki, ses, kelime ve cümle bilgisi bu kitapta yoktur. Dilbilgisi bir bütün olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde (*Duygu ve düşünce nin ifadesi - cümle*) den söz açılmıştır.

Evvelâ cümleden başlanarak tahlil usulüyle müşahhasan mücerrede doğru gidildiğini görmekteyiz. Bundan evvelki Dilbilgisi kitaplarında böyle bir plâna yer verilmemiştir. Bu kitapta, muhtelif cümle örnekleri incelendikten sonra verilmesi gereken bilginin istenildiğinden daha iyi ifade edildiğine şahit oluyoruz. Örnekler yerinde ve talebe psikolojisine uygun bir şekildedir. Seviye daima göz önünde tutulmuştur. Alâka merkezi olarak ta talebenin kendisi alınmış ve hep bu merkez etrafında dönmüştür. Bu kısım alıştırmaları (temrinleri) de içine aldıktan sonra bitmektedir. Alıştırmaların ara sıra Okuma Kitaplarındaki parçalarla bağlandığını ve talebenin öğrendiklerini iyice kavramaya yarıyacak şekilde tertip edildiğini söylemeden geçemeyiz.

Üçüncü bölümde (*Kelimelerin ses bakımından yapıları*) mütalâa edilmektedir. Hece, ses ve harfler anlatıldıktan sora imlâ işaretlerine yer verilmiştir. Burada yepyeni bir terimle karşılaşılıyor. «Düzeltilme işareti». Bu işaret şudur. (Λ) Şimdiye kadar gördüğü vazifeye göre isim alan düzeltme işareti asıl adını, ancak şimdi bulabilmiştir. Artık bundan sora (medenî) sözünün (i) sindeki inceltme ve uzatma işareti değil, düzeltme işaretidir.

Dördüncü bölümde kelime çeşitlerini okurken yeni bir terime daha rastlamaktayız. (*Parça*). Bu, kelimelerin üretim ve anlamlarını tamamlamada onlara bitişen edat demektir. Eski gramerlerde kelimelerin gövde ve köklerine bitişen ek ve takıları birbirinden ayırma işi çok büyük bir güçle belirtiliyordu. Şimdi bu kolay ve kesin olarak anlaşılmaktadır. Şöyleki: Parçalar iki çeşittir.

1 — Takı : Kelimelerin anlamlarını tamlayan parça demektir.

2 — Ek : Kelimelerin anlamlarını değiştirerek yeni kelimeler yapan parçalar demektir.

Yine dikkat ve alâkamızı çeken buluşlardan biri de «gövde» sözüdür. Gövde, bir köke ek getirmek sureriyile üretilmiş ve yeni parçalar da almya elverişli kelimedir. (Ana hatlariyle Türk Grameri) inde buna (kelime tabanı) denilmiştir. Gövde mana ve dilimizin zevkine uyumu bakımından daha güzel ve Dilbilgisi için de lüzumlu bir terimdir. Şimdi bu iki terimi, demirciler kelimesine tatbik edelim. Demir : kök. Demirci : gövde. Ci : Ek (parça) Ler : Takı (parça).

Bu bölümde önemli bir cihet daha aydınlanmıştır. Parçaların adlandırılmasındaki ikilik ortadan kaldırılarak bütün parçaların ince düz seslilere göre söylenmesi tesbit edilmiştir. (me, lik, ce, i) parçaları gibi. Artık olumsuzluk (menfi) eki «me» dir, demekle iktifa edeceğimiz gibi (ce, ca, ci, cı, cü, cu) ekleriyle sıfat teşkil edilir demeye de lüzum kalmamıştır. Yeni prensibe göre (ci) ekiyle sıfat yapılır demekle diğerlerini de ifade etmiş oluruz.

Bunu müteakıp üzerinde durulmaya değer yepyeni bir konuya geçiyoruz. «*İsim tamlaması*». Eski izafet terkibi yerine, karşılık kullanılan isim tamlaması üçe ayrılmıştır. S.(69-70)

1 — Belirtili 2 — Belirtisiz 3 — Takısız tamlama. Birinci ve ikinci tamlamalar, görüldüğü gibi manaya göre, takısız tamlama ise şekle göre izah edilmiştir. müsbet ve kat'i esaslara dayanan bir tasnif sisteminde bu ka-

dar da olsa ikilik görülmesi arzu edilmezdi. Daha kesin bir bölümlenmeye imkân bulunamadıysa birinci, ikinci ve üçüncü isim tamlaması diye sıralamak muvafık değil miydi?

(48) inci sayfada, takısız tamlama ile sıfat tamlamının birbirine benzediği yazılıdır. Benzeme olabilir, fakat (77) inci sayfada ayrıca şöyle bir ifadeye de rastlıyoruz : «*Takısız isim tamlamalarıyla, sıfat tamlamalarını aynı cinsten tamlamalar saymak lâzımdır.*» Aynı cinsten dedikten sora, iki ayrı mevzu halinde mütalâa etmenin ne gibi bir faydası olduğunu bilmiyoruz. Yalnız şunu diyelim ki, takısız isim tamlamalarıyla sıfat tamlamalarını bir çeşitten saymak gerektiğini söyledikten sora böyle bir bölümün de lüzumsuz olduğu kendiliğinden meydana çıkar.

Kitabın (112) inci sayfasında «*Fiil*» konusu başlamıştır. 118 inci sayfaya kadar çok iyi bir ifadenin akışına kapılarak geliyoruz. Burada «*Fiil çekimi*» baş sözü altında fiillerin çekimlerinde aldığı manalara göre dörde ayrıldığını görüyoruz : 1 — Şahıs 2 — Teklik — çokluk 3 — Zaman 4 — Tarz. Bu tasnifin izahı yapılırken tarzın anlatılmadığını ve bunun yerine «*Fiil kipleri*» diye yepyeni bir şeklin getirildiğini görüyoruz. (S. 126)

Esas bölümde tarz denen bir terime yedi sayfa sora kip demek ifadede uygunluğun veya katiyyetin olmadığını anlatmaz mı? Eğer tarzdan hiç söz açılmadan doğrudan doğruya kip dense idi bu türlü ikiliğe meydan verilmemiş olur ve kavrayış bocalayışına yol açılmazdı. Tarz ve kip diye ikisinin de birden geçmesinin ne gibi bir düşünce

altında yapıldığını kestiremedik. Yalnız şurası açıktır ki, bu ikilik talebenin idraki üzerinde düzeltilmesi zor bir şaşırtma yapacaktır.

(127) inci sayfada fiil kiplerinin (6) ncısı olan dilekten sora, bir küçük çizgi çekilerek (*Dilek - şart kibi*) yazılıdır. (*Dilek - şart kibi*.) Evvelâ bunun imlâsı yanlıştır. Doğrusu (şart kipi) dir. Sora şart kipinin fazla olduğunu zannediyoruz. Çünkü dilek kiplerindeki şart manası asıl değil yardımcıdır. Yani, şartlık dilek içindir ve yine bir arzusunun ifadesinden başka bir şey değildir. Kitaptaki misali inceliyelim : «*Ahmet burada olsa ne kadar eğleniriz.*» (S. 128) Evet eğlenmek için Ahmed'in olması şart isede, asıl cümlelerin ruhu Ahmed'in olması değil, eğlenmenin arzu edildiğini ifade etmiyor mu? O halde genel olarak işin, hareketin ve bir durumun oluşunu dilemekten başka bir manası olmıyan dilek kipine bir de şart demek fazla olmaz mı? Zaten dilek kiplerinin şartı olmadığına, kitabın (136) ncı sayfasında işaret edilmiştir. Bu ifadeye göre, şartı olmıyan bir anlamın kendisi, nasıl olurda bizzat şart olur!

Esasen bir defa «*dilek - şart kipi*» biraz sora birleşik zamanda «*şart şekli*» diye mütalâa etmek talebenin anlayışını zorlaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Bundan dolayı dilekten soraki şart kipinin silinmesinin daha iyi netice vereceğine kaniiz.

Kitabın (136) ncı sayfasında «*şartın zamanla ilgisi yoktur, birleşik zaman şekilleri arasında sayılışı bu fiillerin ötekiler gibi, aynı cinsten çifte takı almalarından dola-yıdır*» denmektedir. Burada da tezada

düşülmüştür. Birleşik zamanlardan olduğunu söylediğimiz bir fiile nasıl olurda, zamanla ilgisi yoktur, çifte takı aldığı için diğerleri arasında sayılmıştır, deniyor. Mademki hikâye, rivayet ve şart takılar, bakımından aynı mahiyettedirler, niçin ona göre bir tasnif şekli seçilmemiştir? diye bir soru karşısında kalmamak mümkün değildir. Eğer bu fiiller, yalnız (birleşik fiil şekilleri) olarak takılarına göre incelense idi tezada düşülmez ve maksadın ifadesi de mümkün olurdu kanaatindeyiz.

(142) inci sayfada (*takı-fiil*) başlığı altında yeni bir konuya geçiliyor. Eski *«cevherî fiil»* deyimine karşılık olan bu iki kelime arasındaki küçük çizginin ödev ve anlamı üzerinde düşünmeden geçemedik. Böyle bir çizgi ifadede (yahut) manasına gelir ve bedel kelimelerle iki şeyin ortaklığı anlatılmak üzere kullanılır. Örnek *«Türk-İngiliz anlaşması, Ural-Altay dilleri» «dilek-şart tipi»* gibi. Bu iki şeklin dışında kullanılması burada varit olamayacağına ve takı sözü de fiil bedel tutulmuyacağına göre, aradaki çizgi fazla bulunmuştur. Buna nazaran takı fiilinin *«istek kipi, emir kipi»* deyimleri gibi çizgisiz yazılması daha uygun bulunmaktadır. Çünkü, takı kelimesi zaten fiil sözünü tamamlayan bir kelime halindedir. Bundan başka (takı fiil) değil (takı fiili) olarak kabul edilmesi daha doğru olurdu. Zira takı, cevher karşılığı olarak alınmıştır. (Ana hatlarıyla Türk Grameri) nin (50) inci sayfa sında takı fiil mukabili (cevher fiil) değil *«cevher fiili»* şeklinde yazılmıştır.

Dilbilgisinde *«takı fiil»* yerine *«takı fiili»* demek ne gibi bir engelin olduğunu bilemiyoruz. Düşüncemize göre takı fiili demek, hem mana bakımından, hem de dilimizin zevkine uymu bakımından daha iyi düşmektedir. Yalnız takı sözü, talebeye yabancı olmadığı ve takı fiili de kök ve gövdelere takılar gelmek suretiyle yapıldığı için cevher fiiline bulunan bu karşılığın uygun ve yerinde bir buluş olduğunu kaydetmeden geçemeyiz.

Dilbilgisi kitabının (156) inci sayfasında *«yer zarfları bazan kendilerinden önce gelen isimleri - den haline sokarak kullanılır.»* denilerek misaller verilmeden geçilmiştir. Burada talebe eksik veya belirsiz bir izahla karşılaşacaktır. Misallerle açılması gerekli görülmektedir.

Dilbilgisinin birinci kitabı yazı işaretilerini inceledikten sonra, buna ait sorularla bitmektedir. İkinci kitabın bunun ardından geleceği ve daha mükemmel olacağı muhakkaktır.

Maarif Vekilliği, ders programlarında Türkçeye gereken ehemmiyeti vererek bütün öğretmenleri ana dil çalışmalarıyla ödevli saymış ve Lise olgunluk imtihanlarında, Dilbilgisi sorularına yer vermek, suretiyle bu yoldaki gayretin derecesini ve büyük dil davasının kutsallığını belirtmiştir. Türkçe ve Edebiyat öğretmeni kadar yabancı dil öğretmenleriyle bütün bilgin ve talebe velilerinin bu yüce davayı aynı manada benimsiyeceklerini umar, bu yolda hizmetini esirgemiyenlere şükranlarımızı sunarız.

samsun Kelimesi

(Menşei ve Anlamını Araştırma)

Kâzım DİLCİMEN
Lise Tarih Öğretmeni

SAMSUN şehri; Anadolunun şimalinde ve karadeniz kıyısında kıvrılmak ve yeşiltirmek gibi iki büyük nehrin ağızları arasında teşekkül etmiş körfezin ortasına tesadüf eden yerdedir. Samsun şehrinin anlamı bugünkü sakinleri tarafından bilinmemektedir. Yerlileri şehre ait bir takım inanılmaz şeyler hikâyeler anlatıyorlarsa da bunların hiç birisi ismile ilgili değildir.

Adı yazdığımız imlâ ile tesbit edilmiştir. Hangi fonetik kaidesine tabi olarak söylenir, bilmeyiz, bazıları tarafından Samson diye de söylenir. Fakat 1929 yılında Dil Encümeni tarafından çıkarılan imlâ lûgatinde tesbit edildiği gibi daima Samsun diye yazılır.

Kelimenin ashını ve manasını aramadan, daha önce ne tarzda yazılmakta olduğunu araştıralım ;

Arap harflerini terk ettiğimiz 1928 yılına kadar bu kelime, Osmanlıların tevakkuf ve ricat devirlerindenberi hemen hemen hep Samsun صامسون biçiminde kaydedilmekte idi. (Kara s ile göstereceğimiz s ler Osmanlıcada sat diye söylenen kalın s dir).

Âli ile Osmanlı tarihinin esasını çizen hoca Sadettin efendi Cenabi ve bundan sonra gelen hemen bütün

müellifler bunu hep böyle yazarlardı.

Bu kelimeyi, ilk Osmanlı tarihleri arasında sayılan Neşri tarihinde ise hem Samsun صامسون hem de Samsun صامسون biçiminde Oruç bey tarihinde ise hem Samsun hem Samsun (1) Aşık paşa zade (Gize tabı) yalnız Samsun halinde, İskendernamede ise ilk heceden ayrı olarak yazılmış olduğu görülür: Sam sun صامسون (2)

Bunu yani Samsun صامسون biçiminde yazıp okumayı ilk defa tesbit eden arap coğrafyacılarından İbni Saittir. [H. 610 . 685] Endülüsün büyük edip ve şairlerinden olan bu zat uzun seyahatları anlatan seyahatnameleriyle meşhurdur. Sipahi zade Mehmedin (Takvim — el — bülâdan) adlı eserinde Samsun bu biçimde yazılır ve okunur.

Ahmet Tevhit beyin meskûkâtı kadime-i islâmiye kataloğu adlı eserinde 704 numarada Selçuki hükümdarlarından Gıyasettini Mesut II. namına 696 tarihlerinde basılan bir sikkede ve Ahmet Ziya beyin meskûkâtı islâmiye tavikminde 1368, 1369, 1378, 1379, 1381,

(1) Osmanlıların muahhar devirlerinde bile bu biçimi kullananlar vardır. Nazmi zade Nevaib-it-Timur. S. 79

(2) Rumdan Sivas—ü Togatı aldı ol

Cane alıp Sam suna geldi ol

Necip Âsim Osmanlı tarihâvisleri ve müverrihleri Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası. I, 51

Buradaki (Cana) kelimesi (Caniti) = Caniki olmalıdır. Yanlış basılmıştır.

1388 numaralarda İlhanî hükümdarlarından Olcaytu Hudabende Mehmet bin Argun (704—716 H.) namına sırasile 705, 707, 710 yine 710, 711, 4 (..) yıllarında basılmış 6 sikkede ve yine Ahmet Ziya beyin meskûkâtı islâmiye takviminde 1425 numarada Ebu Sait Bahadır han (716—736H) namına 726 yılında basılmış diğer bir sikkede Samsun kelimesi ibni Saidin veya Sipahi zadenin dediği gibi Samsun imlâsile bazen de Samsun سمسون biçiminde yazılmıştır.

* * *

Anadolu Selçukilerinin devamı müddetince, Osmanlılardan; Yıldırım Bayezid'in oğlu Mehmet çelebi zamanına tesadüf eden hicrî 821 tarihine kadar (1420 M.) Samsun şehri yan yana 2 şehir olarak gösterilirdi. Bunlardan biri eskidenberi mevcut olan şehirdir ki buna Osmanlılar kâfir Samsunu derlerdi. Diğer, Selçuki hükümdarı ikinci Kılınç Arslan zamanında kurulduğu ekser müverrihlerce kabul edilen fakat daha bazılarınca eskiden yani Danişmentliler tarafından kurulduğu da iddia edilen müslüman Samsunudur.

Kâfir Samsununun yanında diğer şehir yani müslüman Samsunu meydana getirilmeden önce bu şehir; Amisus ismile anılıyordu. Rumca imlâsına göre AMIZOS şeklinde yazılan bu kelime omega ile değil omikro ile yazılmıştır. Bunun için olacak ki lâtın alfabesini kullanan milletler bunu hep bizim ilk yazdığımız gibi Amisus yazmışlardır. Yalnız Fransızca bilenler bunu Amisus tarzında telâffuz ederler. Zira bizim u diye okuduğumuz harf Fransızcada ü gibi okunur. Bu ; onların kelimeyi her

Lâtın milleti gibi yazıp fakat kendi imlâları ile okuduklarını gösterir ve şüphesiz bu okuyuş aslı ifade etmez.

Yunanlıların iki türlü o harfleri ile buünkü Yunanlılar ve Yunandan bunu alıp kendi alfabelerine ekleyen Avruupalıların biraz uzun i gibi talâffuz ettikleri y harfleri vardır. Bu harf kadim Yunancada ü gibi okunurdu. O halde Amisus gibi okumak lâzım gelseydi Yunanlıların bunu o ile değil y ile yazmaları lâzımdı.

Bildiğimiz bir hakikat varsa Lâtın ve German kavimleri bu kelimeyi hep Amisus yazdıklarına göre — bugünkü Yunan talâffuzunu düşünmeyerek — aslen kelime böyle yazılır demekle mühim bir hata işlemiş sayılmayız zannederim.

Faka Amisos okumak icap eder. Biz de Lâtın alfabesi kullanan âileler meyanına girdik. Onlardan bu hususta ayrılmalımızdır kanaatindeyiz.

Bir de bizim ekser münevverlerimiz ya Fransızcaya, bihakkin veya az çok yakıf bulunmaktadırlar. Bunlar Amisus kelimesini Türkçeye naklederken bazen Amizus veya Amizos biçiminde (bilfarz Hammer tercemesinde Amizus kitap 6, 280 ve Charles Texier tercemesi C. 3 S. 151) kaydederler. Bazen de z harfi telâffuz edilmesin diye Amissus biçimine sokarak kullanırlar. (Meselâ Ali Cevat Tarih coğrafya lûgati Samsun maddesi ve Vital Cuinet ; La Turqui D'Asie, (S. I, 102) Bu tarzda kullanmanın da yine asıl ile hiç bir alakası olmaması lâzımgelir.

Eski Samsun; Amisus ismile anılırdı. (İsadan önce VII inci asırda Miletliilerin buraya gelip yerleşmelerinden itibaren. İ. Ö. 670) sonra Perikles devrinde buraya bir takım fakir Atineli müstâmerler gelip yerleştiği için [İ. Ö. 453] memleketin adı [Pirée=Pireia] ya tebdil edildi. Bu devrede basılmış gümüş sikkelerin bir tarafında puhu kuşu diğer tarafında da Pireia yazısı vardı. (Yorgiyadisten terceme Samsun tarihi Ahali gazetesi 1936 Şubat)

Makedonyanın Yunanistane tefevvukundan itibaren [İ. Ö. 404] Pireia adı unutuldu yine eskisi gibi Amisus denmeğe devam edildi. Bu havalide eski devrin şa'saasını ve kendi kurdukları devleti hayalen hatırlıyan Hitit müttehit devletine bağlı Kaşkalar ve Kızvatnalar esasını kendilerinin teşkil ettiği Pont devletini kurdular ve bir zaman için de Amisus, Öpatorya adı ile bu devletin merkezi oldu. [İstrabondan naklen Yorgiyadis Ahali gazetesi 19 Mart 1936 ve R. Vadala Samsun S. 7 Paris 1934]

Lucullus tarafından Romalılar namına zaptedilen Öpatorya yine bir isim değiştirerek Bizanslılara geçti. Artık buraya Amisus değil Amisus diyorlardı. [*] Bilhassa Samsun havalsine hristiyanlığı Havariyundan Andria yaymağa başlıyalıdanberi bu isimle anılmaya başlamıştı.

[*] Amin — sos = senin âmin — hanın Yorgiyadis. Amisos = Amisus'un Bizans biçimi telâffuzu Vadala.

Amysum (Amisun) Deguignes tercemesi C. 4 S. 100 ve Sprunee—Menke, Hand — Atlas (1210-1311) ve (1311—1390) senesi vaziyetini gösteren haritalar ve Charles Texier C. 1 S. 24,

Selçukilerden Kutlumuş oğlu Süleyman Anadolu fütuhatını bitirmiş gibi idi. [Süleyman beyin babaları: Kutlumuş, Arslan yabgu, Selçuk bey] diğer beyler de başka mintakaları açmışlar ve yerleşmişlerdi. İşte bu beylerden Danişment gazi Amisosos yakınlarına kadar kuvvetlerini sevk etmiş belki de müslüman Samsunu bu sıralarda kurmuştu. Mamafih bu bir ihtimalden daha ileri değildir. Fakat muhakkak olan bir şey varsa o da Kılınç Arslan II. [1156—1192, 551—588 H.] zamanında İslâm Samsunun mevcut olmasıdır.

Bu devre ait şehirde hiç bir kitabe, mezar ve sair iz yoksa da 3 yıl önce ve tedkik arzusile Amasyaya gittiğimiz zaman Amasya evkaf idaresinin bütün eski defterlerini gözden geçirirken hicrî 585 Şabanında yazıldığı anlaşılan Kaya Paşa vakfında Samsuna tabi yerlerin vakfedildiğini gösterir ifadelerini hayret ve memnuniyetle gördük. Amasya ve Tokat vakıflar idaresinin vakfiye suretleri ; Samsun vakıflar idaresinde olduğu gibi derli toplu olarak defterlere geçirilememiştir. Aynı zamanda defterler de numaralanmamış olduğu için bu defteri tesbit etmemize imkân yoktur. Yalnız bu defterin daima Amasya Vakıflar Müdürünün masasında bulunan defterlerden biri idi demekle iktifa edeceğiz. Şayet tarihi yanlış yazılmamışsa yani yanlış istiktap edilmemişse bunun çok mühim bir vesika olduğu aşikârdır.

Müslüman Samsununun bu zamanlardan itibaren tarihe geçtiğini Falmarayer de Trabzon imparatorluğu adlı meşhur eserinde bahseder. [S. 56—59]

1204 de hıristiyan Samsununda eskilerin Tiran dediği fakat müntahap bir beyin tegallüp ettiğini görüyoruz ki bu zamanlarda Bizansın merkezi Lâtinler tarafından işgal edilmiş ve şehrin mühim şahsiyetleri şuraya buraya kaçışmışlar Rumeli ve Anadolu'da yeni mustakil devletler kurmuşlardı.

Lâtin imparatorluğunun teşekkülü [1204—1261] ile bu devlette esas rolü olan Venedikliler, sahillerde ve adalar da mühim menfaatlar temin ettiler. Bunların rakibi Genovahlılar da onlardan aşağı kalmamağa çalıştı. Bilhassa Karadeniz sahillerinde bazı önemli işkeleleri işgale başladı Bunun neticesinde ve XIII üncü asırda Cinezizler Hıristiyan Samsununa yerleştiler ve bu şehri Amisum İs—Amisum ve nihayet Simiso Sinuso veya Semiso diye eski adı tahrif ederek kullanmağa başladılar. [Bütün bu malûmatı tahkik için bakınız; M. A. Baudranu'n 1705 de basılmış olan tarih coğrafya lûgatı, Willaumez'in 1809 da bastırıldığı gemicilik kamosu, bundan naklen Fevzi Kurtoglu; Türk bayrağı ve ay yıldız S. 54 ve şekil 36 Don Marcas Jimenes de la Espada'nın 1877 de bastırıldığı Libro del Conscimiento adlı eseri bundan naklen Nazan Danişment Anadolu Türk bayrakları Türklük mecmuası sayı 1 S. 18 ve 19]. Aynı zamanda mülüman Samsunu da Türk eserlerinde Sâmisun ساميسون veya Samisun ساميسون yazılmağa ve söylenmeğe başlamıştır. Bu zamanda biraz yukarıda bahsettiğimiz vakfiyede ve diğer bazı ikinci elden çıkan eserlerde buna muhalif olarak Samsun kelimesini de aynen görüyor.

sak ta bunlar üzerinde biraz tevakkuf edersek umumî olarak bu zamanda Samisun adının meşhur olduğuna kanaat getiririz. Evvelâ vakfiye; Amasya vakıf defterine zamanında değil de hiç şüphesiz pek yakın zamanlarda bu vakfiyeye sahip zatın evkaftaki bir işi dolayısıyla idarenin eline geçmiş ve belki de alelacele deftere geçirilmiştir. Bunu işin inceliğine dikkat etmiyerek ve zamanın talâffuzuna uygun bir şekilde geçirilmiş olabilir. İbni Bibinin farsça Selçuknamesinden Anadolu Selçuki devleti tarihi adıyla M. N. Genç Osman tarafından Türkçeye çevrilen ve yeni harflerle basılan kitaptaki [S. 30, 46] Samsun kelimesinin aynı telâffuzla mevcut olması şüphelidir. Tezkerei Aksarayide Samsunu hep Samisun biçiminde gördüğümüz gibi [Yeni cami No. 727 S. 183, 260, 293, 302, 306] ilk Osmanlı menbalarından olan Behicetüttevarih [umumî kütüphane 4902 S. 534, 544 ve Nuru Osmaniye 3059] ve Tevki'i Mehmet paşanın Risalei selâtini Osmaniyesinde [Ayasofya kütüphanesi 3204 bu eserin Mükrimin Halil Yinanç tarafından Türkçeye tercemesi Tarih Encümeni mecmuası C. 7 S. 92] de hep böyle görüyoruz.

Ahmet. Ziya beyin mekûkâtı islâmiye takvimi adlı eserinde ve 2119 numarada Olcayto Hudabende namına 714 hicri yılında basılmış bir sikkede Şamisun ساميسون adını görüyoruz ki şüphesiz bu da Samisun olacaktır, Nisabur, Saman, Tasos gibi kelimeler; Nişabur, Şaman ve Taşoz şekillerinde de söylendiği malûmdur. [Bu işlerle uğraşanlara malûmu ilâm kabilinden olacağı için bunlardan daha yüzlercesini bul-

mak mümkün iken ancak hatırıma gelenleri yazmakla iktifa ettik] Arap çaya uymak için eskiden sesli harfler göstermemek âdeti vardı. Bu itibarla bu zamanda burada [i] gibi okunan [y] harfı vazedilmemiş olsa bile bunun aslında mevcut olmadığını isbat etmez. Nitekim uzun müddet kadılık ve müderrislik yapmış alan bir Muhittin Samsuni tanıyoruz. [1] Bu zat yazdığı tefsirin mukaddimesinde [bu eseri Süleymaniye kütüphanelerinden birisindedir, belki başka kütüphanelerde de bulunur] aslından ve neslinden bahs ederken kendisinin — Fatih devrinde muallimi sultani olan — molla Hasan Samsuninin ahfadı olduğunu kaydederken Samsuninin altına [i] sesi veren bir esre vazetmiş veya ettirmiş olduğu görülür.

Demekki kelime bir zamanlar yani Türklerin Amisusa yakın bir şehir kurdukları ilk zamanlarda bu şehire Samisun söylemişler böyle adlamışlardır. Evvelce Amisus iken bilahara Amisum veya Amisun şekline giren kelimedden ancak başındaki [s] harfile ayrılmaktadır. Şimdi bunu halletmeğe çalışalım :

İzmit, İznik gibi şehirlerimiz var. Avrupalılar bu şehirlere Nicomedie, Nicée derler. Bunların başına gelen bizim memleketin de başına gelmiştir. İlk tarihlerimizde İzmiti İznikmit suretinde de buluruz. Bu fazlalık Rumcada izafet eki imiş, bu itibarla kelime Niko'nun, Nikomed'in şehri anlamına gelirmiş. İzmirin [Smyrne] de başında böyle bir şey var, mür Arabistandan gelip İzmirden Yunanistana ihraç

[1] Muhittini Samsuni hakkında malûmat için bakınız : Hibri zadenin Enisülmisafiriyni, Edirne salnameleri ve Osmanlı müellifleri.

edilen bir madde imiş. Bu itibarla İs—myrrh [mür] ün geldiği yer anlamına memlekete alem olmuş [Heredot tercemesi C. 1, S. 333 not 5] o halde Amisun'un yanındaki yeni şehir de İsamisun [Amisunun], [Amisun şehrinin yanındaki şehir] anlamına olarak kullanılmıştır. Bu söz, zamanla aşınarak Samisun olmuştur. Şu halde kelimenin baş tarafına gelen s sarfı emsaliyle kabili izah oluyor demektir.

Samsuna daha evvelce Enöstes'lerin adıyla Eneta denildiği gibi [Vadala; S. 4] yanlış olarak Amit Hamit kelimeleri ile ilgilidir [M. A. Baudrant'ın yukarıda mezubahs eseri] diyenlerin sözlerini bir tarafa bırakacak olursak Samsun kelimesinin izahında ileri sürülen diğer düşünceleri iki kısımda toplamak mümkündür.

1 — Kelime Türkçedir diyenler.

2 — Kelime; İbranilerle ilgilidir diyenler.

Önce kelimede İbrani kokusu sezilenlerin sözlerini ele alalım :

A — Bir İbrani masalı vardır : Samson [Şemsûn] adında çok kuvvetli bir adamın kikâyesi:

Filistinlilerle daima kavga halinde bulunan İbranileri, kuvveti sayesinde koruyan ve bir devenin çene kemiği ile yüzlerce, binlerce Filistinliyi kaçırp mahveden kaviyyüşşekime bir zat, bunun, Dalilâ adında bir sevgilisi vardı. Bazan onun yanına gider eğlenir ve başını sevgilisinin dizlerine koyarak uyumayı itiyat edinir. Filistinliler; Samsonun bu kadınla münasebetinden istifade etmek isterler ve Dalilâyı ikna ederek Samsonun nasıl böyle güçlü kuvvetli olduğunu ve sırrının ne olacağını kendisinden öğrenmesini isterler Dalilâ bir gün yine oynaşının başını dizlerine aldığı zaman ona içini hissettirmeden kuvvetinin nereden ve nasıl temin edildiğini soruyor. Samson da :

— Benim kuvvetim bu uzun saçlarım sayesinde. Onlar olmasa ben de herkes gibi olurdum diyor.

Bunu öğrenen Dalilâ; Filistinlilere öğrendiği sırrı haber veriyor ve Dalilâya Samsonun bir başka gelinde bu saçların kesilmesi vazifesi verilir. Bir miktar er de evin içinde saklanacak Samsonun saçları kesilmez yakalayacaklar. Ve filhakika vakada söylendiği gibi oluyor. Samson yakalanıyor, gözleri çıkar-

riyor her gün bir değirmen taşı çevirmek cezasıyla hapsediliyor. İla...

..... Evvelâ bu bir efsanedir. Bu akıl almaz efsanenin sebep ve menşeleri büsbütün başkadır. Binaenaleyh bunun Samsuna Karadeniz kenarına kadar gelerek bu şehri kurduğu düşüncesi ancak kelime benzerliğinden bir istifade mahiyetinde telâkki ederiz.

B — Samsun kelimesinin başında sam vardır. Bu kelime Nuhun oğullarından birinin adı gibidir. ve Tevrat ananesine göre bütün samiler yani araplar, yahudiler, fenikeliler, asuriler... bu samdan türemişlerdir. Bu iddiayı kabul etmiş olan veya etmiş gibi görünenlerden Vital Cuinet, Ali Cevat [yukarıda bahsettiğimiz eserlerinde] ve Canik meb'usu Çarşambalı Cavit paşadır. [Cavit Samsun hakkında malûmatı tarihiye Güneş gazetesi «Samsunda çıkmıştır» S. 7 5 Temmuz 1340] fakat bugünün tarih telâkkilerine katıyen uymıyan bu iddiaları reddetmek için emek sarfetmeyi bile lüzumsuz görürüz. Zira Sam; mevcut ve tarihî bir şahsiyet değildiki onun inşa edeceği bir şehir mevcut olabilsin.

C — Bizans tarihinde Amynsun biçiminde de görülen Samsun adını Hıristiyanlık başlarında (Âminci) lerin çokluğu yüzünden bu hale sokulduğu iddiası da yanlış olacaktır.

Zira Bizans menbalarının hiç birinde mütekâsif bir yahudi zümresinin burada toplandığı hakkında hiç bir malûmat yoktur. Bunun etimolojisini Yunan lisancılara terk etmekle bir şey kaybetmiş olmayız sanırız.

Samsun kelimesinde türklük arayanlara gelince bunları da ayrıca iki kısma bölmek lâzımgeliyor.

A — Osmanlıcaya yakıştıranlar
B — Tamamiyle türkçedir diyenler.

Samsun kelimesini, yukarıda Nuh oğlu [Sam]a izafe edenler ikinci parçada mevcut [sun] ekini izah ederken arapçada köpek mânâsına gelir zira müslimanlar Anadoluyu fethederken buradaki halkın cesimiccüsse bir köpeğe tapındıklarını görmüşler. Bunun üzerine bu havaliye Sam—sun demişler diyorlar. Halbuki arapçada köpek mânâsında böyle bir kelime mevcut değildir. Kamus tercemesinde Lehcetül lûgat, Babusu Aarabî, Ahterî, Van kulu lûgatlarından hiç birinde bunu ifade eder bir kelime mevcut değildir. Bu itibarla bu kelimenin Arapça bir lûgatle hiç bir alakası yoktur.

Bilâkis türkçede iri köpek mânâsına gelen Sansun kelimesi mevcuttur ki bundan galt olarak böyle söylenmektedir diyebiliriz. Türkçede köpek mânâsına gelen bu kelime ile biraz aşağıda meşgul olacağız.

Güneş dil teorisi yayıldığı sıralarda Samsun kelimesinin Amazonlarla ilgili olduğu izah edilmekte idi. Samsun son iki yıl içinde hafriyatla Amazonlardan çok daha eski bir zamanda mevcut olduğu anlaşılmış olduğundan bunu amazonlara mal ederek gayretkeşlik göstermeğe hiçte lüzum yoktur kanaatindeyiz. Mamafih bizim şimdilik anılamadığımız bu tarzdan bir esasa varılır ve kat'i olarak tahakkuk ederse bizim için de bir kıvanç olur. Bizim bu hususta bir fikrimiz yoktur. Şayet bu böyle olmuşsa iddiamızda ancak küçük bir değişiklik olacaktır. Ve bundan başka bir kaybımız olmayacaktır.

Dördüncü Müfettişi Umumi General Abdullah Alpdoğan kendilerine gönde-

riten [Cumhuriyetin 15 inci yıl dönümü münasebetile] Samsunun çıkardığı kitabı aldığını bildiren ve Samsun Cumhuriyet Halk Partisi İlyönkurulu Başkanlığına 30 Mart 1939 tarihinde yazdığı bir mektubunda diyorlar ki: Eserin tarih kısmını okuyunca hatırıma gelen mütalâayı genç münevverlerimize bir arama ve inceleme mevzuu olmak üzere kaydetmeden geçemedim. Ve fikirlerini not halinde şu yolda tesbit etmektedirler :

(Sin) Denizcilik bakımından liman demektir — Sinmekten

(keresin), kereden yani kayadan liman. (Mersin) küçük liman.

(Sinop) mükerrer ve müteaddit barınacak ve sığınacak yerleri olan liman demek olduğu gibi Samsun da Samsin yani sam yelinden sığınacak liman demektir.

Cenud rüzgârlarına karşı Samsun limanı emin bir limandır. Orta Asyanın malını Kırım'da Sinop ve Inebolu arasında denizden Akdenize nakil yapan ilk Türk gemicileri için cenud rüzgârlarından korunma yeri, Çaltı burnu ile Bafra burnu arasındaki Samsun limanı ve Sinop limanı idi.

Türk gemicilerinin koydukları Türkçe Samsun adının Farsçe ve Rumca ile hiç bir alakası yoktur. Belki müstevililer bu güzel adı şeref adı olarak almış ve kendi şivelerine uydurmuş olabilirler.

Sayın Generalin fikirlerine de her fikre gösterdiğimiz gibi hürmet ederiz. Bunun için Anadolu'da bulunan kasaba ve köylerin adlarını bu yönden tetkik etmeyi faydalı bulduk. İçinde sun sin gibi kelimeler bulunan fakat alasin [Alaca mezar] ağlasın gibi bugünkü Türkçede mana verilebilen kelimeleri ayırmak suretile gözden geçirelim.

1928 yılında İstatistik Müdüriyeti Ummiyesinin bugünkü teşkilâtı milliyemizde köylerimizin adları ismiyle çıkardığı kitabında 10 deniz vilâyetinde [Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Çanakkale, İzmir, Antalya, Mersin vilâyetlerinde] ancak Giresun, Sam-

sun, Sinop, Mersin gibi içinde bu (sin, sun) ekleri bulunan köy ve kasabaların mecmuu 13 tür. Diğer taraftan dahilde bulunup hiç denizle ilgisi olmıyan 19 iç vilâyetinde Amasya, Sivas, Elâzığ, Diyarbakır, Antep, İsparta ve saire gibi 19 vilâyetimizde ise tam 55 adet (sin veya sun) lu kasaba ve köy vardır. Bunlardan Kayseride 12, Niğdede 9, Elâzığda 7, Ankarada 5 adet köy ismi böyle (sin) li (sun) lu dur. Şayet bu kelime denizcilikte liman anlamına selseydi bu gibi kelimelere daha çok deniz kenarında rastlamamız icap etmez midir? Bahusus bunlardan bir kısmı Arabsun=Arabismus gibi ötenberi malûm yani tarihî yerlerdir. Sonra; karadenizde sam yeli nadir eser. Her zaman daima esen ve her vakit tehlikeler doğuran bir yel değildir ki gemiciler kendilerini koruyacak olan bir yere bu adı vermeyi düşünsünler. Bu itibarla bu düşünceyi şimdilik varit addedemeyiz.

Meşhur seyyahlarımızdan ve coğrafyacılarımızdan Evliya Çelebi aslı Rumca veya Latince olan bir çok şehirlerimizi belki islâmî bir gayretle Türkleştirir. Bu itibarla kendisi — ilmi hatalar yapsa bile — takdire lâyıktır. Meselâ herkesin Neosezarya (yeni Kayseri) diye bildiği Niksar kelimesini Farsça iyi demek olan (nik) ile hisar kelimesinin birleşmesinden meydana geldiğini (C. II. S. 194 ve 389) Giresun [Kerazüs] için «Ebülfeth»; kale fethedilirken Mahmut paşaya: Bu gece kale altına giresin deyü ferman edince... ismine Giresün denmiştir. [C. II. S. 79] Trabzon Trapezus için Trab — zun [C. II. S. 81] veya Trab — efzun veya Tura—bozan kelimelerinden doğduğunu [S. 82] Bizim vilâyetin Lâdik Laodikos,

şehrinden bahsederken de Melik Gazinin ümerasından Selman han, sancağı kale üzere dikmiyelim der Melik Gazi lâ, [arapça hayır anlamına] dik sancağı der. Bunun üzerine bu muhavere kalenin ismi olup.. [C. II. S, 390] Lâdik sancağı denildiğini yazarken Samsun şehri için buna benzer hiç bir şey söylemeye lüzum görmez. Çünkü zamanında bu şehrin ehemmiyeti pek azalmıştı ve kaza olmakla beraber adeta bir köydü.

Samsun kelimesinin Türkçede köpek anlamına geldiği ise doğrudur. Meselâ Kamusu Türkide evvelâ Samsun kelimesini şöyle buluyor ve doğrusunun S^ansun سكون [nun gibi okunan kâf ile] olduğunu öğreniyoruz. S^ansun maddesinde de «vaktile düşmana saldırmak üzere kavgada kullanılan iri köpek» tarifini buluyoruz ve bu kelimenin hemen altında S^ansuncu : kayga köpeklerini idare ve sevkeden askerî efrat ki yeniçeri ocağına merbut idi; S^ansuncubası = bu efradın zabiti.

Bayzit II zamanında hasse askerleri meyanında zagarçılar, doğancılar gibi av için samsuncular adıyla yeni bir bölük ihdas edildiğini Hammer tarihinden de öğreniyoruz. Kanunî ve ondan sonraki zamanlarda, samsunhane mesiresi tophann ile fındıklı arasında bir mesire idi [Ahmet Refik Boğazın Rumeli kıyısı Akşam gazetesi 8/2/1936]

Nef'inin sihamî kazasında Gürcü Mehmet paşa için yazdığı a köpek redifli hicviyesinde de

Gürcü hincirî a (Samsunu muazzam) a köpek (1)
Kandesin kande nigehbanî âlem a köpek
Vav ol devlete kim ola mürebbisi anın
Bir senin gibi deai cehli mücessem a köpek...

[Profesör Dr. Fuat Köprülü Divan

(1) Buradaki kelimeden Gürcü Mehmet paşanın Samsunlu olduğu anlaşılabilir, öyle zannedenler Samsun'un anlamını bilmeyenlerdir.

Edebiyatı Antolojisi Nef'i nushası S. 444] Arap harfleriyle yazarken sesli harfleri imsak ettiğimizi biraz yukarıda bir münasebetle bahsetmiştik. Kelimenin aslının da [M] ile değil [kâfi nuni] denilen üç noktalı [kâf] ile yazıldığını göstermiştik. Halbuki Osmanlı münevverleri üç noktalı kâfda noktaları da her zaman kondurmazlardı. Sansun; seksun gibi de okunur bir hal alabilirdi. Bunun içindirki Musahip zadenin (Bir kavuk devrildi) komedisi gerek temsil edilirken gerek sinemada konuşurken maalesef bu kelime hep seksun suretinde talâffuz ettirilmiştir.

Aslı gibi telâffuz edilip anlamı biraz değişen bir şekle yani istikşaf köpeği anlamında Balıkesirin korucu köyünden derlenen bir kelime ile bunun Anadoluda hâlâ kullanılmakta olduğunu öğreniyoruz. [Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi S. 398 ve 1167]

Doktor Rıza Nır [Samson ve delile] adıyla Türkçeye tercüme ettiği bir operanın mukaddemesinde kelimenin Samsun kelimesiyle iltibasını ortadan kaldırmak için Karadeniz kenarındaki Samsun şehrinin bu Samsonla hiç bir alakası olmadığını bahsettikten sonra yukarıda arzettiğimiz gibi Türklerin buraya geldiği zaman halkın bir köpeğe taptığını gördükleri için buraya [Samsun] denildiğini yazar. Bunun böyle olamayacağını bu yazımızın yine yukarı taraflarındaki misallerimizle arzetmiştik. Mamafih eğer böyle bir şey varsa bunun muhakkak bizim memleketimizle alakası olduğunu göstermez. Türkiyede daha bir kaç Samsun adlı yer vardır. Bunlardan biri ve en mühimi Ege sahillerinde ve Samsun dağları üzerinde

bulunan Söke kazasına bağlı büyücek bir köydür. Kadim adı [Priene] idi. Lidya kralı meşhur Krezüs zamanında yaşadığı zannedilen filozof Bias buralıdır. Ahmet Rifat lûgati tarihiye ve coğrafyasında buna Samsunla demekle Priene kasabasına Samsun dediğimizi anlatmak istiyorsa da vazih hareket etmediği için hiç şüphesiz bazı meraklıları yanıltmıştır.

Trabzon vilâyetinin Vakfıkebir kasabasına bağlı Samsun köyü daha vardır. (Son teşkilâtı mülkiyemizde köylerimizin adları 1928) bir de Ankara vilâyetine bağlı Beypazarı dahilinde bir Samsun köyü vardır. (Türkiyede halk ağzından söz derleme dergisi. Abalamak kelimesi). Aynı eserde Muş vilâyetine bağlı diğer bir Samsundan bahsedilmektedir. (çeşit kelimesinde) Fakat aldanmıyorsak bunu Sason zannediyoruz. Her ne kadar doğru yanlış cetvelinde hiç bir düzeltme yoksa da gözden kaçmış olabilir.

Sözün kısası Türkçe de köpek anlamına gelen muhakkak bir Samsun aramak lâzım geliyorsa bunu Samsun vilâyet merkezinden başka bir yerde aramak daha doğru olur.

Amasya müverrihi fazılı merhum Hüsamettin Efendi Muhammedin hicretinden 1100 yıl önce yani İsadın önce 6 ıncı asırda Anadolu, İranlıların istilası altında iken Amasyada Sevinç han oğlu İmas han vardı diyor ve Teodor Reynak'ın pont tarihinde Himas = Himas adıyla geçen ve bir Yunan isyanında Gemliğin istirdadını temin eden bir şahsı bu Sevinç han

oğlu İmas han olacağını ileri sürüyor. Ahbarülbilâta da Amasya ortasından akan ve (Nehri İmas) denilen ırmak bu İmas hana izafe edilmiş olduğunu da ilâve ederek Amasya şehrini bu İmas hanın imar ve şimdiki Samsun civarında diğer bir kasaba (yani Amisus) bina ettiği münasebetiyle muahharen Amasyaya (İmis, Amis) ve kasabai mezkûreye (İmisus, Amizos) denmiştir. (Amasya tarihi C. 2 S. 144) diyor. Eski devirlere ait malûmatımız az değildir. Bulunan kitabeler, papirusler, tabletler ve müverrihlerin bıraktıkları eserler gözden geçirilmek suretiyle pek kadim devirlerde yaşamış devletlerin tarihi bilfarz orta kurunda yaşamış devletlerin tarihinden daha vazih olarak malûmumuzdur. Bu İmaslar, Sevinçler bizi tatmin etmiyor. Mehaz ve menbaları gizli kitapların ise ilmi kıymeti azdır. Bu itibarla biz Hüsamettin efendinin yalnız kendi kitabında okuduğumuz bilgisine güvenemiyoruz.

Bize kalırsa Samsun şehri; Amis sözünden doğmuştur. Amis bir Yunan perisi (Yersu) (nymphé) adıdır. Fakat bu kelimeyi kimse menşe olarak kabul etmez. Lûgatin Yunancada bir başka anlamı; çanak çömlek, lâzımlık bardak manasına gelir. Bizde yani Türkler arasında malûm bir söz vardır. Ata sözü gibi kullanılır :

Amasyanın bardâ (bardağı)

Biri olmazsa bir dâ (birdaha)

Bu sözdeki bardak çanak çömlekten yapılan şeylere verilen bir addır. Biri kırılırsa bir yenisi daha alınır.

30 Ağustos

Arsıanlar saldırdı kükreyip dağa
Sardı ufukları bir kızıl duman
Gökten ateş yağdı taşa, toprağa
Dünyada kıyamet koptu o zaman ...

Ninem silâhiyle koştı cepheye
Bir anda ezildi, mahvoldu düşman
Zafer bayrağını dikti tepeye,
Bu Millet canını verdi, aldı şan !..

" Mehmetçik " esaret , zillet tanımaz ,
Etti o , yurduma (Hürriyet) i vaz ,
Türkün yiğitliği tarihe sığmaz ;
Büyüktür yazmakla bitmez bu destan..

M. Şükrü Fırat

Nasihat

« Kardeşim Osmana »

Aldanma ki rengine, felek güler yüz olur
Hep vefalı görünür, çığırın dümdüz olur.
Gün gelir, devran döner, derdin birken yüz olur.
Bülbül sesi duyulmaz bu baharın güz olur.

Bil kadrini zamanın uyma elin sözüne,
Kafanı işlet yavrum, er her şeyin özüne,
Gölge düşmez bu yolda, o nurani yüzüne :
Baykuş sesi nağme saz.. bu baharın güz olur.

İbrahim Türel

Samsun da Amasyanın iskelesidir. O halde Amasyada yapıp Samsundan başka yerlere gönderilen çanak çömleğe izafeten bu iskeleye amis kelimesinden gelme (Amisus) denilmiştir. Zamanla buraya Amisun da deniliyordu ki birbirinin aynıdır. Burada Septimontiyum, Gordiyum, İkonyum gibi kelimeleri göz önüne alabiliriz. Bu şehrin yanında bir diğer şehir (Türk ve İslâm Samsunu) inşa edilince buraya İs—Amisus veya İs—Amisun denildi. Türkler bu kelimeyi kendi dil kuralları

Köylüyü Unutma

Yüzünün zerresinden alev gibi fıskıran
Yüce dağlar üzerinde sanki ağaran tan
Yine o çehre üzerinde çatılmış kaşlar
Asırlarca tarihte düşürmüştü çok taşlar

Fatih Sultan, Bayazıt, Kanuni devirleri
Türk Ordusunun Tunayı geçen seferleri
Viyana'ya göğsünü dayayan Türk erleri
Değil midir, bilmemki vatanın köylüleri

Osmanlılar elinde gün geçtikçe yıpranan
Ve vatanın dört bucağını toplarıyla saran
Düşmanların elinden şu vatani kurtaran
Değil midir arkadaş Vatanın köylüleri

Sakaryayı kıpkızıl akıtan Türk erleri
Vatanın istiklâli İnönü seferleri
Sabahın şafağıyla Başkumandan zaferi
Bugünkü Anavatan köylünün eserleri

Ölmeyen bu eseri canlandıran Türkiye
Emin olki arkadaş ölmeyecek Türkiye
KEMAL öldü isede hatırası yaşıyor
Bu büyük hatırayı İNÖNÜ'müz taşıyor

Unutmaki arkadaş vatan için savaştan
Bu gördüğün topraklar gece gündüz uğraştan
Nasırlı elleriyle tarlasında çalıştan
Köylüye hürmet etmek budur Türke yakıştan

Muzaffer Köksal

ile evvelâ Samisun sonra da Samsun haline getirerek kullandı diyoruz. Biz bu fikir ve kanaatlarımızı Halkevleri açılmadan çok evvel Türk ocağında iki konferansla ve yine bir münasebet bularak (19 Mayıs dolayısıyla) İstanbul'daki Samsun gençlerinin tepebaşı tiyatrosunda yaptıkları merasimde söylemiştik. Şimdi ölçüyü daha geniş tutarak fikirlerimizi Samsunlulara ve meraklılara sunmayı ancak mümkün bulduk.

Yabancı Kelimelerin Bir Lûgati yapılmalıdır

Feridun ANKARA

Ticaret Lisesi Anadili Öğretmeni

DİL temizliğine ciddiyetle sarıldığımız şuyıllar içinde daha verimli neticeler elde edildi: terim işleri düzel-di. İmlâ beraberliğini yürütecek bir kılavuza kavuştuk. Bu yıl da Ortaokullar için sade, anlayışlı bir dilbilgisi kitabı kazandık.

Öte yanda, gazete ve dergilere bakınız, ileri görüşlü eski yazıcılarla, gençlerin sade ve temiz bir türkçe ile yazmağa çalıştıklarını görürsünüz. İyi dilekli her Türk Dil davasına elinden gelen yardımı esirgemiyor. Bir iki Meşrutiyet artığı yazıcının hâla eskiye ayak diremelerinden gönüllerimiz incinmekle beraber hiç te kuşkulananmayoruz. Çünkü artık yolun yarısından öteye geçtik. Bizden sonraki nesiller geleceğin nurlu günlerinde daha arı, daha duru bir türkçe ile konuşacak ve yazacaklardır.

Tabidirki sade, temiz bir dille yazmak ve konuşmak biraz da alışkanlık işidir. Bu alışkanlığın en iyi kazanıldığı yerde okullardır. Okullarımızda Anadili öğretiminde titiz ve dikkatli olmamız mecburiyeti de bundan ileri geliyor.

Yabancı etkilerden uzak tam bir kültür diline erişmek en büyük amamızdır. Bu ise, bir çok çalışmalarla beraber, iyi bir dilbilgisi öğretimi ile yakından ilgilidir. Bu hakikattan uzak kaldığımız bir kaç yılın acı denemele-

rinin neye mal olduğunu biliyoruz. Dilbilgisiz Anadili öğretimi, kötü ve yarım bir dilbilgisi öğretiminin kötü tecrübelerinden faydalı dersler aldığımız şüphesizdir.

Cevdet paşa'nın « Kavaidi Osmaniye'sinden » Dilbilgisi'ne gelinceye kadar bu alanda yazılmış kitaplarımızın hem sayı, hem de tamamlık bakımından ne halde olduklarını hatırlamalıyız. Bundan böyle, eski hatalarımızın, eski ihmallerimizin üstüne bir kalem çekerken, bu yönde yeni yeni eserler vermek suretile bilgilerimizi derinleştirmenin, öğretim kolaylıklarını bulmanın en büyük vazifelerimiz arasına girdiğini unutmayacağız. Bu da Dil uzmanlarımızın arayıcı, bulucu, başarılı çalışmaları, ilgili öğretmenlerimizin tecrübelerini ortaya koymaları ile olacaktır.

Meselâ yabancı kelimeleri bir araya toplayacak « bir yabancı kelimeler » lûgatının hazırlanması bu arada yapılacak işlerden birisi olabilir. Başka yönlerden olduğu kadar dilbilgisi öğretiminde böyle bir lûgata ihtiyacımız bulunduğu muhakkaktır. Bizi bu fikre götüren sebeplerden en basitini ortaya koyarsak istegimizin ne derece yerinde olduğu görülür.

Ötedenberi hepimizin « ahenk kaidesi » diye bildiğimiz dilimizin özlüklerinden olan büyük ve küçük ses

uyumunu ele alalım:

Büyük ses uyumuna göre, Türkçe kelimelerin ilk hecesi kalın veya ince sesli ise diğer hecelerde kalın veya ince sesli olur. Bu kural dışında kalan türkçe kelimelerimiz varsa da sayıları azdır. Talebe bunları aşağı yukarı kolayca öğrenir. Fakat kalemin, kitabın ashında arapça olduğunu bilmedikleri için bunlar gibi pek çok türkçeleşmiş kelimeler karşısında duraklar. Vakıa, «söyleyiş bakımından dilimizin ana yasası hükmünde» olan büyük ses uyumuna aykırı düşen kelimelerin yabancı dillerden gelmiş olduklarını söyler; bu suretle yabancı kelimeleri türkçelerinden ayırmak için bir de ölçü vermiş oluruz. Lâkin bu kurala uygun düşen yabancı kelimeler de vardır.

Küçük ses uyumunda öğretim zorluğu büsbütün kendini gösterir. Dilbilgisinin tarifini aynen alarak bu kuralı yeniden hatırlıyalım: «Türkçe kelimelerimizle sonlarına getirilen parçaların hecelerinde, düz seslilerden sonra gene düz sesliler; yuvarlak seslilerden sonra geniş düz veya dar yuvarlak sesliler gelir. Buna da küçük ses uyumu denir» Bu kurala göre meselâ kelimenin ilk hecesinde düz sesli (a) gelirse diğer hecelerin de gene düz sesli olan (a) ve (ı) gelebilir. (o), (u) gelemaz. Burada (a) kalın olduğu için büyük ses uyumuna göre (a) ve (ı) geliyor; yoksa [e], [i] de düz seslidir. O halde her iki kurala da uygun olmak şartile hecelerde sesli harflerin ard arda geliş sırası bellidir.

Fakat dilimizde bu kurala aykırı düşen kelimeler daha çoktur. Gelişi güzel bir kaçını yazalım: Armut, yağmur, acun, Kavun, Karpuz, kaburga, kamu, kavurmak, kavuşmak, savuk,

hatun, tabur, çavuş, çapul, sağı [mer-siye], yanuç [yengeç], tapuk [kulluk], talu [seçme], Batur, ahru [yavaş] v.b.

Bir kural dışı için zaten fazla olan bu kelimelerden türev yolu ile yeni kelimeler yapılmak sureti ile sayının artacağı tabiidir. Bitişik yazılan bir çok birleşik kelimeler, bazı şehir adları da bu kurala uymaz. Yabancı kelimeleri de eklediğimiz zaman sayının ne kadar kabarcacağı tahmin edilebilir.

Öğretimde kural dışı kelimelerin çokluğundan meydana gelecek tereddütleri, şüpheleri hatta itimatsızlıkları hesaplamak zorundayız. O halde kural dışı kelimeleri en aza indirmek çarelerini arayacağız. İşte, yabancı kelimeleri lûgatı bize bu çareler arasında görünüyor. Çünkü talebe konuşurken, yazarken karşısına çıkan her kural dışı kelimenin çoğunu eli altında bulunan lûgatta görmekle tereddütlerden şüphelerden sıyrılmağa çalışacaktır. Sonra öğretmenlerin en iyi desteği olacaktır.

İlk bakışta bu konu ile bir lûgat arasındaki ilgi çok uzak görülebilir. Uzakta olsa münasebetsizliği, faydasızlığı düşünülemez. Zaten bir fikir basitliği nisbetinde gözden kaçır. Çoğu zaman basit şeyleri küçümsediğimizden ötürü gördüğümüz zararlar büyük olmuştur.

Biz dikkate çarpmıyan basit bir hakıktan yürüdük; yoksa böyle bir lûgatın lüzumuna daha başka yeter ve kuvvetli sebepler gösterebilirdik. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki dilimizin öz varlığına sokulan yabancı kelimelerin bir istatistiğini elde etmek ayrıca bir kazançtır. Rakamların dilinden yüz

Toprak

Sait COŞKUN

Yüksek Ziraat Mühendisi

Toprak bir cevherdir. Sinesinde bin bir hazine taşıyan bir kaynaktır. Beşeriyeti birbirine katan, ezelden tarihe geçen kanlı çarpışmaların husulüne sebebiyet veren, bu günkü merhametsiz ve cihanşumul boğuşmanın meydana gelmesine amil olan hep, hep toprağa sahip olmak kaygusudur.

TOPRAK; derler ki hayat toprakta başlar, toprakta sonunca varır. Bu sebeple hayat sahnesinde toprağın önemli bir rolü olduğu halde Osmanlı imparatorluğu çağına ve bunu takip eden meşrutiyet devrinde türk köylüsü toprağına sahip olamamıştı. Ne yol, ne emniyet ve ne de pazara sahipti. O zamanlar mütegalibe adı verilen derebeyleri sınırları dahilinde bulunan toprakların ihmalini, hatalarımızın korkunçluğunu daha iyi öğreneceğiz.

Gözlerimiz göre göre, gönüllerimiz kanaya kanaya bu «İBRET LEVHA» sından daha iyi dersler alacağız. Yazarken, konuşurken daha çok dikkatli bulunacak, onları kullanmağa çalışmak ta daha ameli olabileceğiz.

Netice itibarile yabancı kelimelerin bir lûgatına şiddetle ve acele olarak ihtiyacımız vardır. Bu boşluğun erken den doldurulması dil inkılabımızda bir adım daha ileri gidildiğini gösterecektir.

Maarif hayatında, ilk defa Edebiyat ve Türkçe öğretimin büyük değerini verdiren sayın Maarif Vekilimizin bu işle de çok yakından ilgileneceğini umarız.

raklara hakim oldukları gibi bu sınırlar çevresinde bulunan köylüyü köle menzilesinde kullanırlardı. Hiç bir makam, hiç bir mahkeme bu mezalimi önleyecek tedbirler alabilecek vaziyette değildi. Üstelik köylerde dolu dizgin at koşturan tahsildarlar köylüden toprak vergisi adıyla para toplamakta, köylünün varını yokunu gaseylemekte aşar mültezimi sıfatıyla de elde ettiği mahsulü yağma etmekte insafsızca davranırlardı.

Toprak; Atatürk devrinde hakiki kıymetini bulmuştur. Bunun en bariz vasfını ATATÜRK'ün irticalen söylediği şu cümleler içinde sarahatla görebiliriz. ATATÜRK bu mevzu üzerinde ezcümle buyurmuşlardır ki:

Yedi asırdan beri cihanın dört köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf ettiğimiz ve buna mukabil daima tahkir, terzil ile mukabele ettiğimiz, bunca fedakârlıklarına ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asil toprağın sahibi olan

türk köylüsünden sütbesüt sabibi olan taprağını esirgemiyelim.

Bütün bu ulu hitabe kurtarılcık, koruculuk, koruyuculuk, önderlik gibi sayısız vasıflardan bir kaçı olan doğruluğun tarih boyunca yolumuzu aydınlatacak ışıkların yüce kaynağı bulunan ATATÜRK'ün türk çiftçisinin ululuğuy-la yaraşacak ata sözleridir.

Toprak; Türk cengaverlerine kahramanlık ilhamını veren bir kaynaktır. ATATÜK'ün azimkâr ve ezeli önderliğiyle istiklâlini kurtaran ve mukadderatını eline alan türk milleti saltanat ve hilafet gibi kendisini asırlarca müddet felaketten felakete sürükleyen geri ve başıbozuk teşekkülleri memleket dışına fırlatıp attıktan sonra hakimiyetini kayıtsız ve şartsız eline almış ve toprağının da hakiki sahibi olmuştur.

ATATÜRK'ün en büyük dehası eseri olarak sapan arkasında hayat yıpratın köylünün üstün tekâmül, kabiliyet ve iştihakını sezmiş ve köylünün toprak sahibi olabilmesi için bütün imkânları hazırlamıştır. İşte Türk köylüsünün bu günkü ödevi de kendisine emanet edilen bu toprağı kâmi pahasına olsa da mutlak surette korumaktır.

Toprak hayatın imtidadı müddetince de mühim bir rol oynamaktadır. Arabistan çöllerinde kurulmuş meskenlerin yüzde yüzü topraktan, Habeşistan diyarında müesses melce'lerin hepsi de topraktan yapılmıştır. Daha dün kadar yurdumuzda da toprak mahsulü evlerin hatırı sayılabilecek bir yekûn tuttuğunu hepimiz hatırlarız.

Toprak; tabiatın yarattığı bir kimya deposudur. Bu deponun içinde bilinen

bilinmiyen bütün kimyevi maddeler medfundur. En mühim gıdamızı teşkil eden toprak mahsullerinin kaldırdıkları maddelerden başka bakır, kükürt, civa, göztaşı, petrol, kömür ve daha bir çok maddeler de gömülü bulunmaktadır. Bu neticeye göre yiyeceğimizin mühim bir kısmını topraktan aldığımız gibi fabrikalarımızı işletebilecek ham maddeleri de topraktan almakta olduğumuzu hatırlarsak toprağı olan bağlılığımızın mühim sebeplerini daha kolay anlamış oluruz.

Toprak; işlendikçe dölünü verir. Bundan tam otuz sene önce Trabzon muallim mektebinde öğretmen olduğum sıralarda çiftçi işleri adıyla neşrettiğim eserin başına muallim arkadaşım merhum Cudi şöyle bir vecize koymuştu. Vecize şudur..

Ekmiyen biçmedi bu mezraada velhasıl
Kime lâzım ise etmek (1) ona lâzım ekmek (2)

Merhum bu vecizesiyle topraktan nasıl faydalanılacağını anlatmak istemiştir.

Toprak; sapan yerse orak altın biçer. Dörtleyen dert görmez derler. Ata sözü olan bu vecizenin de mânası toprağı verilecek önemin kıymetini ifade eder. Yalnız toprağı muhakkak sapan yemiş olması ve bu sapanın dörtlenmesi yeter bir durum sayılamaz. Toprağı aktarmanın bir usul ve kaidesi vardır. Zamanında işlenmiyen, tavında sürülmiyen toprak mahsul vermez. Ziraatçı lisanıyla söylemek lazım gelirse ağır tavda sürülen toprak hastalanır. Bu şekilde toprağı harc olunacak emek ve dökülecek servet israf edilmiş olur.

(1) Ekmen = gıda yerinde kullandığımız ekmek manasınadır.

(2) Ekmek = Ziraat yapmak demektir.

Toprak sahibi olmıyanın harmanı olmaz. Har vurup harman savurabilmek için toprağı sahip olmak gerektir. Köylerde şenlik ve düzenlik harman sonunda belirir. Köye refah harman sonunda girer. Harman sonuna ulaşabilmek için mütemadi bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Aslında çalışkanlığıyla temayüz eden türk köylüsünün bu ödevi de hakkıyla başardığına kaniiz. Bu günkü ağır şartlar altında ambarlamakta olduğumuz yeni mahsul hep Türk köylüsünün tükenmek bilmez çalışması eseridir. Bu eser sayesinde göğsümüzü gere gere istiklâlimizi ve toprak bütün lüğümü koruyacağımıza da inancımız vardır.

Yukarıdan beri saydığımız vasıflarından ötürü toprağı kıymet ve önemini mümkün mertebe tebarüz ettirebildiğimizi sanıyoruz. Şimdi de asil türk ırkının ziraat sahasında yarattığı inkılâbın esaslarını da kısaca anlatmayı faydalı buluyorum.

İlk medeniyeti kuran ve bütün dünyaya yayan türkler göç ettikleri yerlere ziraatı ve hayvan yetiştiriciliği de götürmüşler ve yaymışlardır. Muhakkaktır ki bu gün yabancı memleketlerde yetiştirilen bilcümle hububatla birlikte sebzeçilik, hayvan yetiştiricilik ve sanayii ziraiyeyi de götürmüş ve yaymışlardır. Muhakkaktır ki bu gün Rus yada, Avrupanın diğer yerlerinde ve Asyada yetiştirilen bütün toprak mahsulleri türkler tarafından intikal ettirilmiştir. Bunu biz söylemiyoruz. Tarihi vesaik ispatlıyor. Türklerin Sumer, Eti ve mısır topraklarında ziraat sahasında yaptıkları önderliği de şu suretle hula sa edebiliriz.

Milâddan çok önce Çinin şimalinde çin seddinden Orhon nehri ve Tanu-Ola dağlarına kadar uzanan geniş sahada kurulan ve ileri bir medeniyet karakterini taşıyan (türk—Hun) imparatorluğunda ziraata çok ehemmiyet veriliyordu. Orada, her türk bir arazi parçasına sahipti. Türklerin hayvanlara vurdukları damgalar, mülkiyet alametini tesbit ediyordu. Türkler mukavele mefhumunu ifade eden türlü kelimeler kullanıyorlar. ve mukavele, merasimle yapılan vicdani bir teahhüt sayılırdı. (Türk—Hun) imparatorluğunda ileri bir ziraatın tabii neticesi olan madencilik ve ticaret de ileri idi. [3]

Asyada kurulan türkeş, Uygur gibi türk devletlerinde de ziraata ve hayvancılığa mühim mevki verilmişti.

Türkler islamiyet camiasına girdikten sonra ziraat ve hayvan yetiştirme hususlarında bu camiaya da örnek olmuşlardır. İlk müsliman türk devletleri olan Samanoğullarında, Gazenilerde, Karahanlarda, Mısır'daki türk devletlerinde ve nihayet Selçuk imparatorluğunda ziraata ve hayvan yetiştirmede türklerin kazandığı şöhretin ayrı bir önemi vardır.

Bütün bu saydığımız hakikatlar ispat etmektedir ki türkler ziraatın yaratıcısıdır. Ziraat sahasında bütün medeniyete örnek olmuştur. Yakın zamana kadar ziraat sahasında takip ettiğimiz usul Avrupaya nazaran her ne kadar geri safta yer almış olması nazara çarpıyorsa da bunun bütün mes'uliyetini saltanat ve hilafet devrinin indirdiği darbeye aramak gerektir.

(3) Türk Tarih kurumu. Cilt. 1 Sahife 46—47

Küllükte Tiyatro

Me. Do.

YAZ aylarının sıcak bir gününde Küllükte oturmuş - sığının tesiriyle olacak - her dakika bir mevzu değiştirerek uzun bir sohbe dalmıştık. Şimdi küllük deyince, kafadarları bir araya toplayan, buluşlara, münakaşalara sahne teşkil eden, daha doğrusu edebiyat çadırı olan şu Beyazidin meşhur Çınaraltı kahvesini aklınıza getiriniz. Hayır ... Biz Samsunluların küllüğü de Sahil Palastır. Dış şekliyle hiçte İstanbuldakine benzemez. Fakat iç şekliyle tamamen aynıdır.

İşte bu küllükte Alman - Sovyet harbinden, hepyekin nasıl oynanması lâzım geldiğinden, İsmail Habibin Tatarcık tenkidinden, toplu iğnenin Faik Âliye hücumundan, plâjdan velhasıl dereden tepeden konuşulduğu bir günde bilmem nasılsa - sanki mevzu kıtlığı

Halen ise Cumhuriyet hükümetimizin ziraatımızın inkişafı mevzuu üzerinde itti haz ettiği karar ve aldığı tedbirler sayesinde kara sapan ve pulluk devrini arkada bırakıyor motor devrine doğru koşar adımla ilerliyoruz. Bu sebepledir ki tarlalarımızdan yükselen motor sesleri bize geniş, ferahlı ve mes'ut bir istikbal vadediyor. Önümüzde müemmen ve her türlü imkânla dolu bir yol vardır. Hedefimiz el birliğiyle çalışmak ve daima ileriye doğru gitmek olacaktır. Ecdadımızdan örnek alarak bütün dünyaya örnek olma çalışacak türk ırkının kabiliyet ve kudretini bir

varmış gibi - konuşuş tiyatroya intikal etti.

Sevdiğim arkadaşlardan birisi tarafından birden - içimi dökcek bir sual karşısında kaldım. Bu sualle senelerden beri içimde kalan düğümleri çözme ve bu satırları yazmaya sevk sebep olduğundan kendisine minnettarlığımı burada söylemek isterim.

— Haberin var mı ?

— Hayır ola !..

— Şehir tiyatrosunda bir istidat türedi; bize mükemmel bir istikbal vad ediyor..

— Evet, belki bir istidat, fakat zannetmemki bir istikbal olsun.

Bizim tiyatromuza istikbâl vadeden artistin hüviyetini arkadaşımıza tanıttığım zaman hayretler içinde kaldı. Artistin her şeyden üstün yüksek bir

kere daha cihana tanıtacağız. Milli Şefimiz İSMET İNÖNÜ'nün bayrağı altında başrracağımız işler bizi hergün daha refahlı, daha kuvvetli ve daha emniyet verici bir şekilde ilerletecektir.

Unutmayalım ki Toprak en önce sinesini türkün kabiliyetine, türkün idrak ve irfanına açmıştır. Ayaklarımız koca dünyanın ambarlık topraklarına basıyor. Üstün kabiliyetimizle ve her çeşit sanayimizle yeniden ve gerçekten dünyaya öncü olmak, bu güzel yurdun en kıraç köşelerini bile dirliğin, bolluğun çağlayanı haline getirmek Türk Cumhuriyetinin millî davasıdır.

karakteri vardır. Bu karakteri taşımayan hiçbir artist harici tazyikle kemale gelemes .

— Tiyatro tarihimizin bilhassa yakın zamanlarında bizi her hususta tatmin edecek bir istidat türemedi mi ?

Bu sual de içimi dökmiye vesile oldu.

— Evet, dedim, oldu. Fakat, bütün bu istidatların dikkat edersek bir çıkış noktaları vardır. O noktaya gelen artistlerimiz maalesef bir adım daha ileri atamıyorlar. Bilakis yuvarlanıyorlar. Bunun sebebini soran arkadaşıma şu cevabı vermekten kendimi alamadım.

— Şehir Tiyatrosu

Bu cevap evvelâ arkadaşımı şaşırttı gibi oldu. Birer ayrıla içimizi sovetmeye çalıştık. Fakat, içten alevlenen ruhumuz ayrıla değil, ancak bu münakaşanın tahliliyle sükûnet bulacaktı. Mütecessis arkadaşım verdiğim cevabın izâhını gözleriyle gözlerimden soruyordu.

— Şehir tiyatrosunun bu memlekete olan faydasını sayacak değilim. Ve tiyatro tarihimizin yegâne mesnet noktasının o olduğunu söylemeklede verdiğimiz kıymeti izah etmiş oluruz. Kanaatimce bir yandan memlekete - İstanbulla - tiyatro zevkini aşıl原因 bu inhisarcı tiyatro istidatların şahlanmasına engel oluyordu. Evet, halka zevk aşıliyordu. Fakat, o zevki aşıl原因ların bir noktaya kadar sivrilmesine müsaade ediyor, ondan sonra körletiyordu. Azmı isimler işittik, azmı ümütlere kapıldık. Fakat, daima hayal sükûtuna

uğradık. Biz senelerden beri Ertuğrul Muhsin gibi bir sanatkar yetiştiremez mi idik ?

— Belki daha fazla.. Bu memleket hangi sahalarda dâhiler yetiştirmediki..

— İşte bu sahada senelerce tek bir şahsın gözlerine baktık. Tiyatremuzun onun şahsiyle yürüdüğünü inkâr edemeyiz. Fikrimi açık olarak söylüyorum, şimdiye kadar kendisi gibi üç dört kişinin çıkmamasına da sebep yine kendisidir.

Kurnaz ve zeki arkadaşım birden Ankarayı hatırlatmakla bu işlere son verildiğini ihsas etmek istedi.

— Evet, dedim, Cumhuriyet bu büyük boşlukta sezdi. Ve türk çocuklarının istidatlarını kamçıl原因acak sahayı kendilerine bıraktı. Ve yine bu suretle genç elemanlarımızı inhisarcı ellerden ve kıskanç ruhlardan kurtardı.

— Bu konuşmamızı Muhsin Ertuğrul duymasın.

— Bunda haksızsın, dedim. Ertuğrulun sanatı kadar kendisi de olgundur. Bu işlerle uğraşan bir gencin açık ve samimi düşünüşlerinden ötürü muğber olmaz. Fikirlerine her zaman hürmet ettiğimiz hocamızın, başkalarının fikirlerine hürmet edeceğine kat'i kanaatimiz vardır.

Vakit hayli geçmişti. Küllüğün meşhur siyasetçisi etrafına bir çok kişi toplamış Romelin muhtemel harekâtından, yeni dünya nizamından, tasavvur ettiği silâhlarından boyuna anlatıyordu. Küllüğün sevimli aznifeiside otarafa meydan okuyordu.

İstiklâl Savaşının Kazandığı Siyasî Zaferler

Kurtcebe

Yakın zamanlar tarihinin en mühim hadisesi Türk istiklâl mücadelesi ve türk inkılabıdır.

İstiklâl savaşındaki muvaffakiyetimizi anhyabilmek için onu hazırlayan sebepleri bilmemiz lâzımdır.

Avrupa bizi daima gerilikle itham etmiştir. Türk, yeniliği tedrici yapar. Bundan ötürü geri kalmıştır. Şeriat bunda mühim rol oynamıştır. Halifelîği osmanlı padişahları en zayıf devirlerde hatırlarına getirdiler. Geri kalmada büyük bir rol oynayan halifelîğe bir mâna ve kıymet vererek aldananların başında «Kayzer» de vardır.

Ana vatana ülkeler katılırken bağışlanan bazı imtiyazlar, devletin zaafa düştüğü devirlerde silâh olarak kullanılan malî ve adlî kapitülasyonlar halinde karşımıza çıkmak ve geri kalma-da büyük rol oynamıştır.

Geri kalmada diğer bir sebepte askerliği yapan yalnız türk kanından olanlara bırakılmış olmasıdır.

Osmanlı imparatorluğunu teşkil eden anâsırdan en cevherlisi türk kanını taşıyanlarıydı. Buna misal mi isteyorsunuz? Türklerden kim ayrılmışsa esir düşmüştür.

Türkler bütün bu yükleri üzerinden atmıştır. Bu yükleri üzerinde tuttuğu müddetçe ezilmiştir. Onlardan kurtulunca bir şey kaybetmemiş kazanmıştır. Yemen, Arnavutluk, Fizan

Osmanlı imparatorluğu zamanında devletlerin bize ve yekdiğerine karşı siyasetlerini şöyle gözden geçirmek faydalı olur.

A) Çarlık Rusyası ;

Osmanlı devletinin bel kemliğini yıkan odur.

Boğazlara sahip olmak, İskenderona sarmak ve dolayısıyla hind yoluna inmek ananevî siyasetin tahakkuku için ya bizzat veya peykle vasıtasıyla her yirmi senede bir başımıza çullanmak prensipile osmanlı devletini hırpalamıştır.

Onun gayesi boğazların sahibinin değişmesi lâzım gelirse, yeni sahibinin kendisi olması, aksi halde kuvvetli diğer bir ele geçmektense zayıf ve siyasi vaziyetin imkân verdiği zaman elinden alınması kolay olan Osmanlı devletinde kalmasını maksatlarına uygun görül- mektedir.

B) İngiltere ;

Rus emellerinden korkuyor. Müslümanlarla meskûn müstemlekelerinin çokluğundan dalayı da halifeden çekiyor. İtalya'yı abloka ile tehdit edebileceğini düşünüyor ve fakat kuvvetli bir Rusyanın yukarıdaki hedeflerine ulaşmasına aslâ tahammül edemiyor ve bunun için de Rus siyasetine karşı bir siyaset takip ve boğazların kudretsiz bir Osmanlı devletinin elinde kalmasını tercih ediyordu.

C) Fransa ;

Bu devletde halifeden çekiniyor. Ve akdeniz de donanma muvazenesini bozacak yeni ve kuvvetli bir devletin doğmasını hoş görmeyordu.

Fransızlar, büyük harbin kazançlarını muhafaza için Bismarkın yarattığı Alman itimadını parçalamak arada Etatampon hükümet kurmak ve askerliği temdit ve ücretlilere yaptırmak istiyordu.

D) Avusturya ;

Balkanların tamamen İslavların eline geçmesinden korkuyor. Selânîğe inmek istiyordu. Bu maksatla osmanlıların, ıslavlara karşı koyacak kadar kuvvetli ve fakat durumun müsait olduğu anda elinden Selânîk alınacak kadar zayıf bir osmanlı imparatorluğunun bakası şayanı arzudur.

E) İtalya ;

Müslüman müstemlekesi olmadığından halifeden çekinmezdi. Fakat müstemleke isterdi. Nitekim Trablus garbi aldı. Coğrafi vaziyetinin akdenizde hakimiyeti elinde tutan bir devlete çapraşık bir siyaset gütmesine müsait olmadığından büyük harpte müttefikleri arasındaki yerini terkederek deniz hakimiyetini elinde tutanlar safında yer almıştı.

F) Almanya ;

Osmanlılardan istifade etmek istiyordu. İngiliz ve Fransızları halife ile tehdit etmek emelinde idi. Esasen Almanyanın Osmanlı imparatorluğu ile uzak ve yakın bir ilgisi yoktu. Alâka, müttefiki Avusturya Macaristan imparatorluğunun emellerinin tahakkuku yolunda siyasi müzaharetle başlar. Geç başlayan bu alâka, büyük harpte maddi ve manevî varlığı ile müttefiki

sıfatıyla harbe girmek olmasına rağmen kapitülasyonların ilgasını tanımlayarak sulh müzakeresinin sırasında mevzubahs olacağını ileri sürdürece kadar derin olmuştur.

Büyük harbin büyük sebeplerinden biri de Trablus garb seferidir. Bu harbi müteakip Balkan harbi başladı. Sulh şartları meriyet mevkine girmeden büyük harp başladı.

1887 de İngiltere, İtalya ile muahede aktetmişti. Bu muahede ile Mısıra mukabil Tirablus ona terk ediyordu.

1902 de Almanya ve Avusturya, Bosna Hersek'e mukabil Trablusda İtalya hakkını tanıyordu.

1909 da Ruslar, bağazlara mukabil Trablus da İtalyan taleplerini tanımıştı. Bu husus İngilizlerin aleyhine olmasına ve onlarla evvelce anlaşmış olmasına rağmen İtalyanların Ruslara bu hakkı tanınması, yukarıda arzedilen siyasetteki düsturları teyit eder mahiyettedir.

Ruslar, büyük harbe girmemiz için bağazlar ve kafkasya'da çok müsaade kârlıklarda bulunmuşlardır.

İngilizler ve Fransızlar, osmanlı imparatorluğunu çok zayıf görmüşlerdi. İngilizler, Hindistandan celp ettikleri askerlerin süveyişi geçmesine ve yeni ordu vücuda getirinceye kadar bizi oyalamak istemişlerdi.

Osmanlı imparatorluğunun bahriye nazırı Fransaya yaptığı ziyarette Fransız hariciye nazırıyla temasa imkân bulamadı. Ona deniz manevrası da ihtiram için hazırlanmış değildi.

Karadeniz hadisesiyle harp başlamış Osmanlı imparatorluğu da ittifak müsellesin yanında yer almıştı.

Harbe katılmış olmamızdan Fransızlar memnun olmuşlar ve demişlerdi.

ki «bırakın hasta adam mezarına kendi girsin» bitaraf kalırsak paslanmış taksim projelerinin tatbikatında Fransız umumi efkârına karşı güç duruma düşeceklerini mülâhaza etmişlerdi .

Bu zihniyet avrupa devletlerine çok bahalıya mal oldu. Harb dört sene uzadı. 2—3 milyonluk İngiliz müstemele ordusu yakın şarkta bağlandı. Bu askerler, harbin nihai yeri olan garp cephesinden uzakta kaldı. Boğazları her defasında açmak azmiyle yapılan teşebbüsler, kifayetine kani olduklarından yapılmıştı.

Görülüyorki Türk mukavemetinin ölçülemez kadar kuvvetli olduğuna onları da inandırmıştı.

Boğazların kapanması şu olayları doğurdu.

A) Çarlık Rusyası yıkıldı ve yeni rejimin doğmasına amil oldu .

B) Amerika ve Japonya sanayi alâbidine inkişaf etti .

C) İtilâf devletleri müstemlekelerine muhtaç kaldılar onlara borçlandılar. Buna mukabil onlara bir çok haklar vermeğe razı oldular. Ve onların efendilerine karşı şimarmalarına amil oldu .

D) 930 daki iktisadî buhranı doğuran amele hareketi oldu.

Milran sever muahdesi imza edilirken «devlet aliyenin mesuliyeti o kadar büyükdürki müttefiklere karşı muvaffakiyetleri ölçülemez . Rusyanın dağılması, harbin uzaması, yüzlerce milliyarlık zayıf ve sarfiyat...» demiştir.

«Türklerin hakiki varlığını düşmanlar ve hattâ müttefikleri bile tanımamış ve anlayamamışlardır. Hattâ harbdan sonra da anlayamamışlardır. Luten - dorffun hatıratında bunu esefle bulabiliriz.

Eskidenberi bizimle muharebe ederler. neticede hepsi arslan payı ahırlardı. Birbirine düşman görünürler, bizi paylaşırken birbirinin dostluklarına şahit olurduk.

Büyük harpte büyük devletlerin bir korkusu da, siyah adamların icabında beyaz adamları yenebileceklerine inanmış olmalarına zemin teşkil etmesiydi.

Hasta adam ölmüş bu, paylaşılacaktı. İstanbul Ruslara, Suriye Fransızlara, Irak İngilizlere, Antalya İtalyanlara, İzmir Yunanlılara

Yunanlılara Andoluda istediğiniz kadar girin demişlerdi. Araplarada vadelerde bulunulmuştu. İskenderon cunbunda Mekke şerifinin idaresinde bir arabistan kurulacaktı.

Böyle etrafi aldatırken Fransızlarla İngilizler arasında ayrıca bir taksim yapılmıştı. Aradan Ruslar çıkınca iş, bütübütün değişti. Bu sefer Amerikalılar araya girmişti. Taksiminde hissesi olan bir müttefik çıkmış, payı olmıyan ve böyle bir talebi prensibine uygun bulmıyan bir müttefik girmişti .

Fransız payı, Kayseri, Harput, Mersin, Adana ve Musula doğru bir Etampon şerit .

İtalyadan payların müzakeresi uzun zaman saklanmış. Sonra İtalya, [Burdur, Antalya, kuş adası, Muğla]yı kâfi görmemiş [Mersini, İzmir]de istemiştir.

Ruslar, İzmirde büyük bir devletin girmesini, boğazlar üzerindeki emellerine uygun bulmadığından korktu. İngilizler de korkmuşlar fakat açığa vurmak istememişler ve yalnız Rusları teyyit etmekle iktifa etmişlerdir .

Rus inhilâli başlamış, İtalyaya itilâf devletlerinin ihtiyacı artmıştır. 1917 de bu zamana kadar verilmeyen İzmirde İtalyanlara bağışlanmıştır. Bu yeni

taksime göre Ermenilere evvelce vadedilmiş olmasına rağmen bir karış yer verilmeyordu .

* * *

Bizi büyük harbin mağlubu göstermek istiyorlar. Mütareke, Alman maa-din merkezine düşmanları sokuyor, Bulgar mağlubiyeti hükümet merkezini düşmana açıyordu .

Toroslarla kapalı bulunan Anadolu elinde tutan bir ordunun Suriyede mağlubiyeti bir netice vermezdi. Binaenaleyh en geç yıkılacak yine türklereydi. Ve esasen türkler; Bulgar ve Almanlardan on dört gün sonra mağlubiyeti kabul ve itiraf etmişlerdir.

Vilsonun on dört madde de ifade edilen prensipleri, gökten inmiş bir mesih sözü kadar tesir yapmıştı. Lo-dendrof, mütareke teklif etmiş, Bulgarlar bu zamanda esasen cepheyi bozmuş ve mütarekeyi imzalamış bulunuyorlardı.

18 İkinetkânun 1918 de konferans ilk içtimasını Paris de yaptı. 1915 Viyana konferansında olduğu gibi Paris de oteller, rical, mütehasşıs, askerî müşavirler, gazetecilerle doldu .

Almanlar, dört ay süren sevr muahdesine samiin sıfatıyla iştirâk ettirilmemiş, muahde hazırlandıktan sonra çağrılıp imzalatılmıştır .

* * *

Mondros mütarekesi ;

Bu mütareke maddelerine temas etmezden evvel mütareke ne demektir. Bunun hakkında bir kaç söz söylemeği Mondros mütarekesinin hükümlerinin hakkımızda beslenen emellerin daha canlı tebarüz ettirebilmek bakımından faideli buldum.

Mütareke ;

Şimdiye kadar iki şekilde yapılagelmektedir. Devamlı ve kanlı bir meydan muharebesi neticesinde iki taraftan biri muharebe meydanına sahip olamaz ve iki taraf arasında ağır yaralı ve ölümler kaldıysa meydana gelen tahammül edilmesi müşkül kokunun bertaraf edilmesi ve herhangi hastalığa meydan vermemek üzere yaralıların kaldırılması. Şehitlerin gömülmesi veya bakılması maksadiyle mahdut bir zaman için ateş kesilir. ve zamanın sonunda karşılıklı ateş muharebesi yeniden başlar .

B) Sulh müzakeratına başlangıç olmak üzere mütekabil bir anlaşma ile muayyen bir zamanda ateş kesilir. Bu takdirde ;

I) Muadelet halinde karşılıklı teklifler kabul edilir ve sulh müzakeratı başlar.

II) Mağlûp taraf artık silâhla kendi hukukunu müdafaadan acizdir. Şartlar ağırda olsa kabul eder ve sulh müzakeratı başlar .

III) Mütekabil şartlar kabul edilmez. Ve muayyen saatin hulûlünde ateş yeniden başlar ve harp devam eder.

Mütareke hakkında bu kadarcık basit bir incelemeden sonra mondros mütarekesi şartlarını daha iyi kavrayabiliriz.

Şartlarını şöylece telhis edebiliriz ;

Boğazların açılması, manilerin toplattırılması, sevkülceysi mevakin icabında müstevliler tarafından işgali, Toros tünellerinin işgali, İran ve Kafkasın tahliyesi, telli ve telsiz telgrafların kontrolü ve murakabesi, Hicaz, âsir, Yemen ve Mezopotamya garnizonlarının teslimi, türk ordusunun terhis,

cephane ve nakil vasıtalarının mura-kabesi, şark vilâyetlerinde isyan çıkar-sa işgali

Bu şartlardan bir ikisini ele alarak müstevlilerin güddüğü [gayeleri mey-dana çıkaralım :

a) Ordunun terhisi ; sulh yapılma-mış olduğuna göre ordunun terhis edil-mesi, sulh şartları ağırda olsada artık mukavemete imkân kalmıyacağından bütün isteklerine baş eğdirmek istiyor-lardı

b) Hicaz, âsir, Yemen garnizonları mütareke şartlarına sadık kalı-narak teslim edilmiş İstanbula nakledi-leceklerine mısırda üsera kamplarına götürülmüştür .

c) Şark vilâyetlerinde isyan çıkarsa işgali hakkı ise, siyasi durum ev-velce vadedilmiş ve Ermenistanın ku-rulmasını icabederse bu bölgeyi işgale dayanak olması maksadını güdmekte idi.

30 Birinci teşrin 1918 de mütareke imzalanmıştır. Bir gün sonra Musulu işgal etmek istemişlerdir . Boğazları açmayız diye korkmuşlardır. İskende-ron ve şimalinin işgali mütarekeden sonradır .

Mütareke devrinde padişahların en kötüsü tahtta idi. Bunu bulmasalardı bu ayarda birini bulabileceklerdi .

İngiltere, Mısır ve Hindistanda mü-nevverlerin artması dolayısıyla türkiye nin biran önce parçalanmasını istiyor-du. Fransa, okadar istical göstermi-yordu. Fakat İngilizlerin tesiri altında idi. İngilizler bunun için Almanları koz olarak ellerinde kullanıyor ve Fransız-lar kendi emellerine imale ediyorlardı.

İtalya, dahili isyan dolayısıyla zayıf düşmüş, bize bir şey yapamamış biraz-da neticeyi beklemiş ve bu düşünce ile de kalbimizi almak istemiştir.

Rusya ;

Bolşevik olmuştu. Onlarla (eski müt-tefikleriyle) muharibdi .

Almanya ;

Ezik ve fevkalâde haysiyet şiken bir muahede imzalamıştı. Türk mukave-metini gördükçe hayret ediyordu. On-ların — galiplerin — aczini gördükçe seviniyordu. Zaman uzadıkça İngilizler Almanların hâmisi olmuştu. Ve Alman-lar, Türk mücadelesi karşısında Fran-sızlara karşı koz olarak kullanılmasın-dan dolayı artık türk mukavemetinden memnun kalmamağa başlamışlardı .

Yunanistan ;

Büyük bir talih neticesi galibler sırasına geçmişti. Kan akıtmamıştı. Almancı kral Kostantin, İngilizci Veni-zelos Yunanistanı harbe sürükleyeme-mişti. Yalnız son zamanda Bulgarlara karşı dört tümen ile harekâta iştirâk etmiş ve bu suretle de galib devletler arasında yer almıştı .

İtilâf devletleri, Yunanlıları eski ve yerinde bir tabirle zaptiye olarak kul-lanmak istemişler ve anadoloya saldırt-mışlardı .

Yalnız hayret edilecek bir nokta var. Bu kadar parlak ve göklü bir maziye sahip olan türklerin, Yunanlılar tarafından ezilebileceğine nasıl olmuş-da inanmışlardı .

İngilizler, ordularını terhis ettikle-rinden, paralarının kıymeti de düşmeğe başlamış bulunduğu Yunanlıların yarı bıraktığı işi tamamlamağa cesaret gösterememişlerdir. Yeni bir sefer, mas-rafa katlanmağa mecbur edecek binnetice paranın düşmesini kabul etmek lâzım gelecekti. Bunu kabul itse mağlûbiyeti kabul ve itiraf olacaktı. İktisade ve tasarrufa bağlı kalmağı tercih ettiler.

Ermeniler ;

Ecnebilere satılmış adamlar elinde idiler. Ermenilerle uğraşmak bizim için okadar güç olmadı. Çünkü başlarında satılmış taşnaklardan adamlar vardı. Zayıf bir türk tümeni karşısında yok oluverdiler. Bu; Türk sulh ve saadeti-nin ilk beşaretcisi oldu.

Mütarekeyi imzalamalı mı idik ?

Hayır ! çünkü Ruslar, daha müta-rekeden evvel bütün paylaşımlara ait vesai neşretmişlerdi netice malûm idi.

Cihan harbi galiblerine irademizi kabul ettirmek, orta zaman hayatından cihan medeniyetine geçmek ve inkılâbı kan dökmeden yapmak bakımından ve hiçbir milletin taliinde ve tarihinde görülmemiş bir başarıdır .

Mütarekede Atatürk'ün Toros tü-nellerinin işgaline karşı aldığı tavır saray idarecilerinin dikkat nazarını çekmiş ve İskenderunu işgal etmeğe kalkışacaklara silâhla mukabele ede-ceğini söylemesi, durumu çok iyi bir misaldir.

O zaman, bu sözlerini dinletecek mevkide değildi. Zaman, ona sözünü dinletecek günleri esirgemiyecekti. Ve esirgemedi .

Sulh müzakeratı sırasında İtalyan-larla Yunanlılar arasında adalar, garbi anadolu meselelerinden ihtilâf çık-tı. 24 Nisanda İtalyanlar sulh müzake-ratını kestiler ve meclisi terk ettiler. Ve kuş adasına asker çıkardılar. Bu-nun üzerine (Luitcorç), Vilsonu İtalyan-ların bir emrivaki yaparak İzmir işgal edeceklerine imtina etti. Ve 15 Mayıs 1919 da Amerika ve İngiliz donanma-larının himayesinde İzmirli Yunanlılara işgal ettirdi.

Mondros mütarekesindeberi parça-lanmaktan tutulacak bir yeri kalmıyan

osmanlı ülkesinden bugünde İzmir alı-nıyordu. İşte bugün, yeni tarihin bir başlangıcıdır .

Bu çıkış; hiçbir hakka, mantika is-tinat etmeyordu. Burada akla hayale gelmeyen cinayetler irtikâp edildi .

İzmire Yunanlılar çıkınca, İngiliz-lerin Türk muhibliği başladı. Kuş ada-sına çıkan İtalyanları (balfur) müstem-lekelerine yaranmak için protosto etti.

Loitcorç, damat Feridi sulh konfe-ransına davet etti. Yunanlılara verilen-lerden artık kalan osmanlı ülkesi müs-takil kalmalı ve padişaha bırakılmalı-dır dedi .

Feridin fenalığı sayılmakla bitmez. Osmanlı devletinin hükûmet âzasından değilmiş ve Türk kanı taşımayor ve o soydan değilmiş gibi ermeni mezali-mini anlattı. Bitaraf bir adam söylerken hiç değilse iki tarafın fenalığını söyler. Neticede hakarete uğradı ve koğuldu .

19 Mayıs 1919 da Gazinin Samsun' a gönderilmesinde gaflet göstördiler. Ama onlar Enver paşa ve ittihadcı düşmanı telakki ettiklerinden bu ele avuca sığmaz ateşli Generale bu vazife-yi vermişlerdi. Rusyadan tazyik gö-ren rumlar Samsun ve civarına yerleş-tiriliyordu. Buradaki isyan da yatıştırılır ve ekseriyet teşkil edilir mülâha-zasında idiler .

Bu gaflet; Trakya ve paşaeli cemi-yeti, merkezi İstanbulda vilâyet şarkiye müdafaayı hukuk cemiyeti, Trabzonda müdafaî hukuk cemiyeti gibi yer yer başlayan mukavemetlerin bir istikamete yöneltilmesine ve vahdet teminine im-kân verdi .

Konya, Düzce, yozgat ve pontos isyanları bastırıldı. İçin deki bu fesat-ların kanadları kırıldı .

30 Birinci kânun 1919 da Osmanlı imparatorluğunun idam hükmü versay da imzalandı.

İtilâf devletleri diyorlardı ki :

Ermenistan, Suriye Irak, Kürdistan, Filistin ve arabistanın ayrılmasına karar verilmiştir. Diğer kısımlar hakkında sonra karar verilecektir.

Sulh müzakeratında Avrupa işlerinde acemi olan Amerikalı «İlhak yoktur Muhtariyet verelim. Meclis namına vedia olarak idare edilsin» diyerek atlatmakta zorluk çekmediler. Bu fikir, Cenubi Amerikalı bir Generalındır. Loit Corç ileri sürmüş ve kabul edilmiştir.

Kısımlara ayrılmıştır :

1 — Medenî olup ta teşkilâtı olmayan devletler. Teşkilâtlandırılınca kadar mandaya tabi tutulacak. (Osmanlı hükûmetinden ayrılanlar)

2 — Bütün manasile müstemleke (Afrika)

3 — Arabistan mıntakaları.

Bu meyanda Loid Corç, Klâmansoyu sıkıştırdı. Musulu İngiltereye terk ettirdi. Esasen bir çok arazi filen İngilizlerin işgali altında idi. Evvelce Ermenistanı, Kafkası Ruslar alacaktı. Bundan ötürü Musulu Fransız payı olarak ayırmışlardı. Ruslarla yakından şarkta doğrudan doğruya hem hudut olmak istemiyorlardı. Rusya ortadan kalkınca Etatampon için verilmiş olan bu güzel lokma, Fransızlara çok görüldü.

1919 Kânunlarında bu hüküm ve kararlar verilirken Osmanlı imparatorluğunun varisleri birer birer Parise akına başlamışlardı.

3 Şubat 1919 da Venizelos, Trakya Garbi Anadolu ve adaları istemişti. Padişah pek alâ Konyada oturabilir. İstanbul ve civarı beynelmilel olsun

demişti. İzmir isterken, İzmirin Rumlara ait olduğunu en belîğ olarak Türklerin bile ona «gâvur İzmir derler» demişti.

6 Şubatta Faysel dinlendi. Filistin, Suriye, Yemen, Necit, Irak....

26 Şubatta Ermeniler namına Aba-ronyan, Kilikyayı, İskenderon, Maraş, Adana, Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Harput, Sivas ve Trabzonu istemiştir. Hem çok tuhaf ve gülünç bir şart ta koşmuştu. Bu talep edilen mevkiiler alınacak, yirmi sene idare edilecek bundan sonra kendilerine teslim edilecekti. Bu vazife Amerika Reisi Vilsona teklif edilmiş o da kabul edecekti. Ancak Ayan Meclisi kabul etmedi. Esasen bu noktayı İngilizler iyi bildiklerinden Amerikan Reisi Cumhuruna teklif etmişlerdi. Çünkü bu işde bir feth işi vardı. Bunu kendisi göze alamıyordu.

27 Şubatta Yahudiler namına Skolov, tarihî bir takım iddialar ileri sürerek Filistini Yahudi yurdu olarak istiyordu.

Kendisine fuzuli olarak «Kürdistan mümessili» unvanını veren «Şerif paşa» dinlendi.

Sovyet Ruslarla «Brest Litovsk» da sulh muahedesi imza edildiği halde beyaz Ruslar namına «Loov» ve «Sazanov» gibi bazı çarlık Rusyası ricali konferansa boğazlar ve İstanbul hakkında iddialar ileri süren bir muhtıra vermişlerdi.

Hasta adam artık ölmüş görünüyordu. Mirasçıları Pariste toplanmışlardı.

İşte bu dahili ve harici hercü merç (Gazi) yi yıldırma. Türk milletinin kabiliyetine inanarak kurtuluş programını hazırladı. Yer yer beliren bu

mevzii hareketleri bir mefkûre etrafında topladı. Ordu müfettişi olarak Samsuna çıktı. Fakat Erzurumdan Edirneye kadar emir veren millî bir lider oldu. Ve müsbet bir hedefe koşturdu. Ordusu başında iken dahi mağlûbiyeti kabul etmemiş, silâh teslim etmemiş ve teslim edilmemesi hususunda ikaz ve ihtarda bulunmuştu.

Erzurum, Sivas kongreleri akdedildi ve nihayet 23 Nisanda Ankarada Büyük Millet Meclisi içtima etti.

İngilizler, Maraş ve Antepte kal-mayacaklarını bildiklerinden dahili idareye karışmadılar. Mıntaka Fransızlara devredilince Fransızlar dahili idareye vaziyet ettiler başlarına da belâyı aldılar. Mücadele başladı ve nihayet Antebi, Maraşı terk ettiler.

Venizelos düşmüştü. Kırıl tahta çıkınca en aşağı Venizelos kadar bir prestij kazanabilmek ve İngilizlere yaranmak için Etemin ihaneti yüzünden Gediz mıntakasından istifade etmek kasdile iki tümen ile Eskişehir istikametinde harekete geçti. Bu bölgede örtme vazifesi almış bulunan 24 üncü tümenimiz orduya üç gün zaman kazandırdı. 11 inci tümen ve yeni teşkil edilen 4 üncü tümenlerden bir alay vaziyete müdahale ederek 9 İkinci kânun günü düşman ricata mecbur edildi.

İki tarafın muharebeye iştirâk eden kuvvetleri :

	Top	A. M. T.	H. M. T.	Tâfenk
Türklerin	28	47	18	9000
Yunanlıların	72	80	270	14000

6, 9 İkinci kânun 1921 de bu çok çetin muharebe az kuvvetle çok kuvvete karşı kazanıldı. Ve Yunanlılar mağlûbiyeti kabul ederek 12 İkinci kânunda Bursaya çekildiler. Bu suretle [Birinci İnönü meydan muharebesi] kazanıldı.

Anladılarki artık Anadoluda seyahet yürüyüşü yapamıyacaktı. Şimdiye kadar ne istemişlerse yapmışlar bütün hedeflerine varmışlardı. Bu, ilk mağlûbiyet idi. Bu zaferin neticesi olarak devletler; şimdiye kadar dağı, bağı dedikleri Kemalistlerle temasa karar vermişlerdi.

Pariste toplanan müttefikler, Londra konferansına bizi de İstanbul hükûmeti murahhasları arasında müşahit olarak bulundurmak istemişlerdi.

Heyet Romaya ve buradan da müstakilen Londra konferansına gönderildi.

Fransızlar, Türkleri tatmin etmek istiyorlardı. İngilizler, Venizelosla kıralın barışmasını ve işin bir an önce sonunca ermesini istiyorlardı. Loid Corc Venizelosla «Fransız efkârı umumiyesini tatmin et» demişti.

Londra konferansında mutabık kalmamayınca yapılan teklifleri Türkler kabul eder Venizelos kadar müsait bir şart temin edemem korkusile kıral, tekrar taarruza karar verdi ve ikinci İnönü meydan muharebesi bir emri vaki oldu.

Yunanlılar; üç tümenli üçüncü kıral ordusu ile Bursa, Gemlik üç tümenli birinci kıral ordusuyla Uşak, 11 inci tümenle İzmit ve 1 inci tümenle Aydın bölgesinden olmak üzere 23 Mart 1921 de ileri yürüyüşe geçtiler.

Uşak istikametinden ilerleyen düşman kolordusu karşısına zaif bir tümen terk edilerek cenup cephesinin diğer kuvvetleri İnönü bölgesine alındı. Afyonu işgal eden düşman; bu zaif Türk tümeninin arkasına takılarak Akşehir istikametinde takibe koyuldu. Çay ve Bolvadini işgal etti.

Türk yüksek sevk ve idaresinin güzel ve üstün bir manavrasiyle düşman

kötü duruma düşürüldü. Kıtaların çok yiğitçe karşı koymaları ve süngü hücumları onu şaşırttı. Üstün techizatlı Yunan ordusunu çekilmeye mecbur etti. Bu meydan muharebesinde yaralıları arasında tümen ve grup komutanları da vardı. Muharebe yedi gün sürmüştü. 31 Martta düşman Metres tepeyi terk ederek ricat etmişti. 1 Nisan gecesi de bütün cepheye çekilmeye başlamıştı.

İnönünde mağlup edilen düşman lüzumu kadar takip edildikten sonra mühim kuvvetler ve bilhassa savariler cenup cephesine hareket ve Akşehir istikametinde ilerlemiş olan düşman kolordusunun gerisine tevcih edildi. burada da düşman mağlup edilerek Afyonkarahisar istirdat edildi.

Bu muharebede iki tarafın kuvvetleri :

	Top	Kılıç	A. M. T.	H. M. T.	Tüfenk
Türk	39	1500	96	16	12000
Yunan	90	1300	224	1458	18000

Zayıat :

Yaralı ve şehit	33000
» maktul	42000

İki tarafın kuvvetlerine ve bu kanlı cidalde iki tarafın verdiği zayıata bakılırsa az kuvvetle çok ve üstün techizatlı düşmana az zayıat ile üst gelmenin sırrını Türk sevk ve idaresi biliyordu.

Bu muharebe bizim murabhaslar yolda iken başlamıştı. Ve henüz Ankaraya varamamışlardı. Kırıl demek isteyecekti ki, «teklifinizde geç kaldınız. Ben Eskişehir aldım». Bunda İngilizlerin de teşviki vardı.

Bu mağlûbiyet üzerine Loid Corcun bir sözünü burada söylemek darbenin değerini gösterir :

« Siz Anadoludaki muvaffakiyetsizliklerinize beni çıkmaza soktunuz ».

İngilizler, Fransızları Ermeni ve hatta Yunanlılar gibi kullanıyordu. Fransızlar, Yunanistanın kazanmasını istemiyorlardı. Ve netekim Sakarya zaferinden sonra Ankarada muahede yaptık. Bu muahedeyi yapan Franklen Büyyon Briyanın dostu idi.

Düşman ; 9 Temmuzda tekrar ileri harekete geçti. Gayri müsait şartlar altında orduyu ezdirmek istemeyen komutanlık düşmana çok ağır kayıplar verdirterek Sakarya gerisine çekildi. Sakarya gerisinde orduya çeki düzen verildi. Diğer cephelerden kabili istifade bütün kuvvetler celbedildi. Ve Başkomutanlık Meclis kararıyla Atatürke verildi. Başkomutan, kendisine gösterilen bu itimat ve bağlanıştan aldığı kuvvet ve kudretle çok kısa zamanda pek büyük hazırlıklar yaptı. Ve «Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. Ve a sathı bütün vatandır.» prensibini ortaya koydu.

23 Ağustosta Sakarya muharebesi başladı. 13 Eylül 1921 de zafer kazanıldı.

Bu meydan muharebesinde düşman ordusu; Türk ordusunun cenup kanadını yakalamak ve onu Ankaraya çekilmek ten men etmek ve Sakarya gerisinde imha etmek maksadını güdüyordu. Düşman ordusu cenup kanadımızı kavramak için yaptığı her harekette karşısında kuvvet buldu. Ona kavracak kanat verilmemişti. Her darbe bir mukabil darbe her taarruza bir mukabil taarruzla düşman serseme çevrilmiş bütün plânları alt üst edilmişti. Yirmi bir gün geeeli gündüzlü ceryan eden işbu Sakarya meydan muharebesinde düşmanın bütün hazırlıklarına ve ateş kudretine rağmen vasatî günlük kazancı bir kilometreyi aşmamıştır. Bu zor karşısında mağlûbiyeti kabul

etmiş ve çekilmeye başlamış ve artık insiyatifi Türk ordusuna terk etmiştir.

Sakarya zaferi, Türk tarih ve talinin dönüm noktasıdır.

Sakaryadan sonra :

I — Kars mukavelesi, Ermeni, Gürcü, Azerbeycanlılarla imzalandı. (Ruslarla olan kabul edildi.)

II — Fransız itilafı zımnen Misakı Milliye kabul etmişti.

III — Esirlerin mübadelesi (İstanbulda iraza edildi.)

IV — 2 İkinci kânun Ankara Uk-ranya dostluk mukavelesi imzalandı.

Bunların her biri başlı başına kazanılmış birer büyük siyasî zaferdi.

Sakaryameydan muharebesi kazanıldıktan sonra düşman Eskişehir—Afyon hattına kadar takip edildi.

Türk ordusu yeniden teşkilâtlandırıldı. Atatürk'ün; «Düşmanı harimi isme timizde boğacağız» sözünün tahakkuku artık bir gün meselesi olmuştu.

Ve 26 Ağustos 1922 de merkezi sikletiyile Afyon ve cenubunda toplanmış olan Türk ordusu, düşmanı cenup kanadından kuşatmış ve İzmir ile muvasalasını keserek onu imha etmek maksadile büyük taarruz başladı. Düşmanın aylarla özene bezene tahkim ve tel örgülerle takviye ettiği mevzilerden yirmi dört saat içerisinde sökülüp atıldı ve 30 Ağustosta Başkomutanlık meydan muharebesinde her tarafından sarılan düşman imha ve esir edildi. Kaçıp kurtulabilen aksam Müdanya — Bandırma ve Çeşmeye kadar kovalandı. Ve Başkomutanın «ordular hedefiniz Akdeniz» emrini alın aklığıyla yerine getiren Türk ordusu, Yunan ordusu Başkomutanını da Uşak civarında esir etti.

İki tarafın kuvvetleri :

	Tayyare	Kılıç	Top	A. M. T.	H. M. T.	Tüfenk	Er
Türk	5	2586	323	839	2025	98956	186326
Yunan	12	1200	352	1002	3152	105000	195000

Almanlar, üstün techizatlı itilaf ordularını yenememişlerdi. Türkler bir çare buldu ve üstün techizatlı düşman ordusunu bozguna çevirdi.

O çare ;

Gazi ATATÜRK

idi.

Taarruzu maskeleyerek için, sulh teklifleri yaptık. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyi Avrupaya gönderdik. İstanbul hükümeti de Hariciye Nazırı İzzet paşayı bize haber vermeden Londraya gönderdi. İkilik olduğu zahabını verdi.

Fransızlar, aleni iltifat gösteremiyorlar, İngilizlerden çekiniyorlardı. İngilizler «Lort Gürzon», siz mütareke yapın biz tahliye ettireceğiz diyordu. Yusuf Kemal bey de tahliye edin ondan sonra mütareke yaparız cevabını vermişti.

Yunanlılar, betbindir. Yardım yapmazsanız netice felâkettir demeğe başladılar.

Yunan Hariciye Nazırı (Honariz), İngilizlerin açacağını tahmin ettiği bir şifreli telgrafi hükûmetine çekti. Bunda diyordu ki; tahliyeye hazırlanmış eğer cevap verilinceye kadar tahliye edilmezse mes'uliyet komutana aittir.

Lort Gürzon, bu şifreyi açtırmış olacak ki ertesi gün, « Yunan ordusu kavidir, telâş etmeyiniz» gibi tavsiyelerde bulunmuştur.

Gandi, Hindudur. Fakat muvaffak olmak için müslümanlardan da istifadeyi düşünmüştü. Galeyan başlıyor. Bundan ötürü İngilizler ; bize taraftar görünmeye başlıyorlar. Mütareke ile,

«10 kilometre aralık. Cephane ve askerle takviye yapılmıyacak» zaman kazanmak istiyorlardı. Yunanlılar bu defa derhal teklifi kabul ettiler.

Bizde harpçi görünmemek için Gazinin emrile kabul eder güründük. Bizim taarruzumuzu blof kabul etmişlerdi. Biz de yazı, baharı bu oyalama ile geçirmiştik.

Yunanlılar, İstanbulu işgal etmek istediler. Tekir dağına asker çıkarmaya başladılar.

Murahhaslarımızı kabul ettiler. Ajanlarla hakaretler yapıldı. Düşman ordusu imha edildi. Murahhaslarımızı kabul etmeyenler, Başkomutanlığa konsololarımızı nereye gönderelim diye müracaat etmeğe başladılar.

9 Eylülde «Nife» gönderiniz cevabı verildi. Filhakika konsoloslar Nife gelemediler. Fakat 9 Eylülde Türk Başkomutanı İzmirde girmişti.

Loid Core, aleyhimizde ceryan uyandırmaya kalktı. Boğazın Anadolu yakasına asker getirdi. Devletlere, Dominyonlara müracaat etti.

Fransa, kendisila görüşülmediğinden kızdı ve askerini Rumeli yakasına geçirdi. Avustralya ve Yeni Zelandadan başkası yardım yepmadı. Binaenaleyh İngiltere harbe cesaret edemedi. Yeniden bir Çanak kale seferini göze alamadı.

Müdanya mütarekesi oldu. 1922 sonlarına doğru «Lozan» konferansı başladı. Müsavi şartlarla sulh müzakerati bu zaferin mahsulüdür.

Yunanistandaki esirler derhal geri gönderilmeye başlandı ve Trakya geri verilecekti.

Loid Core düştü. Bir daha da bu makama çıkmadı. Halbuki büyük harbi kazanan ve kazandıran o idi. Lort Gürzon istifa etti. En büyük hezimetle uğramışlardı. Fırkalar dağıldı.

Büyük iş; büyük milletin büyük başa sahip olmasile başarılabilir.

Bütün inkılâplar kan dökülmeden ve büyük bir suratle çorap söker gibi birbirini takip etti ve kuvvetli bir Cumhuriyet hükûmeti kuruldu. Tacı ve haşametlü başlar, bu düzeni kuran dâhi Başkomutanın ateşli gözleri ve bütün dünyaya değer baş önünde sıra sıra eğildi saygı duydu.

Dün ittihatçıların en ileri gelenlerinden olan Bahriye Nazırını Hariciye Vekilleri kabul etmezken bugün ülkede güneş batmayan ve dünya siyasetini asırlarca elinde tutan bir büyük imparatorluğun Hariciye Vekili ve Başkomutanı Ankaraya gelip büyük başlarımızı ziyaretten şeref duydukla-rını dünyaya bağırıyorlar.

Son cihan harbi bütün dünyayı sarmış, alev dört çevremizi kavramış. Ken kılıcım hududumuzu aşmayorsa bunu, o zaferi kazandıran komutanların henüz başımızda dip diri duruşlarından ve onların ak saçları ve nurlu yüzlerinden ilham alan Cumhuriyet ordusunun içinden doğduğu millet ve memleketin istiklâl ve hurriyetini korumak için savaşta dünya milletlerine örnekler yaratacağına ahitli bulunuşuna ve ordu fertlerinin Cumhuriyet çocuklarının imanlı ve inanlı sadakatlerine bağlıdır.

İşte 30 Ağustos zaferinin en göze çarpan siyasi kazançları.

Allah verdi Allah aldı

Feridun ANKARA

KÖYDE herkes birbirine anlatı-yordu :

Gınalı'nın Reşit kötü hastaymış. Yanına varanları tanımayomuş. Oturak yerleri delinmiş. İki deri bi kemik kalmış. Bön yarın yolcu diyolla.

Kınalı'nın Reşit 20 yaşlarında daha askerliğini yapmamış «tıg gibi» bir delikanlı idi. Uzun boyu, geniş umuzları ile — köylülerin tabirince — «anasına benzer dalyan gibi babayiğit» yatağa düşmüş; çöpe dönmüştü. Yemiyor içmiyor; kıpırdamıyordu. Feri kaçmış gözlerini astara [1]dikiyor; kendi kendine bir şeyler konuşuyormuş gibi dudaklarını oynatıp duruyordu. Altı aydanberi bu çabut döşekte can çekişmekte idi. Bu son günlerde büsbütün fanalaşmıştı.

Anası, karısı baş ucunda ağlaşıp duruyorlardı. Üç küçük çocuğun dünyadan haberleri yoktu. Biri henüz kundakta, en büyüğü dördüne gidiyordu. Bu üç yavru da babaları gibi yetim mi kalacaklardı? Şimdi evin tek direği olan bu baba ne zorluklarla büyümüş, bu hale gelmişti. Zavallı Kınalı, bu tek son erkek çocuğu iki yaşında iken dul kalmıştı. Şu genç gelini de üç çocukla dul mu kalacaktı.

Kınalı altmışını geçiyordu. Saçlarının kıvrıllığı yüzünden ona kınalı demiş-

1 — Astar : Tavan

2 — Oğursak: Buzağısı ölmüş sütü ineğin sütü

lerdi. Asıl adını pek çokları bilemezdi. Uzun boylu, iri gövdeli tuttuğunu koparır bir kadındı. Çalışmış çabalamış bütün umutlarının bağlandığı evlâdını büyüttü. Daha 16 yaşına gelmeden de, yalnızlıktan kurtuluyum, mürevvetini görüyüm diye hemen evlendirmişti. Ne yapsın geçim dünyası bu. Bu zamanda bir gelin bir inek gibi faydalı ve lâzım. Hem artık ihtiyarlamıştı. Yirmi yıl bir ev döndürmek, üç kız kocaya satmak, bir oğlan evlendirmek kolay mı idi? Oğul torunlarının beşliğini sallamadan ölürse gözleri açık giderdi. Allah ona üç yıl da üç torun bağışlamıştı.

Bu son yıllarda tanrı onları gözetmişti. Karınca kaderince bir çift öküz koşuyorlar; bir yıllık yiyeceklerini tarlalarından kaldırıyorlardı. Tam reçber değillerdi amma şöyle böyle geçiniyorlardı. Bir oğursak (2) inekleri vardı Ayran yoğurt yüzü görüyorlardı. Tuz kil parasını da güdük eşekle kazanıyorlardı. Şehirde bir yük odun iki kaymadan fazla ediyordu. 5—6 günde onlar gibi fakir fukara için az para değildi. Allah kapıdan eksik etmesin; başkalarında hiç yoktu ya.

Ağızlarını burunlarını toklamağa başladıkları sırada oğulcuğu hastalan-

mişti. Yaradan'ın gücüne gitmesin em-me suçları neydi? İşler hep ters gitmeğe başlamıştı. Ağasının eli değmiyeli epi kötüleyen güdük topallayordu. Öyleya il adamı il malını hoyrat kullanırdı. Kimbilir yükün üstüne bindiler mi ne yaptılar. Elleri kırılasicalar torbasını da çalmışlardı. Samanlığın üstü çöktü; o da tam zamanını buldu. Bela bela üstüne. Bu yıl kıtlıkta olacak gibi.

Kınalı hastanın başucundan bir yere ayrılmıyor bebeleri de o avutuyordu. Kocasının işlerini genç kadın yalnız başına görmeğe çalışıyo: çift sürüyor, dağdan odun getiriyor, dama bakıyor; eşeği katmak için ellere yalvarıyordu. Zaten çelimsizdi. Hem erkeğin yerini nasıldutabilirdi? Bu böyle ne zamana kadar sürüp gidecekti. • Allah bu genç yaşında bunları da mı gösterecekti? Ne suçu vardı? Kabbelik mi etmişti; hırsızlık mı etmişti? Ne yapmıştı Allaha'a Kaynanası artık iyice çökmüştü. • Bir eksik etek • yalnız başına ne yapabiliirdi?

Kaynana ile gelin evvelce geçinemedikleri halde ikisi için de aziz olan erkeğin hastalığı, ölüm korkusu, onları birbirine yaklaştırmıştı.

Ana biricik oğlunun başına bir iş gelirse, şu ihtiyar halinde ne yapacağını, bu acıya nasıl katlanacağını uzun uzun düşündürdü. • Ah keşke Allah kendi canını alsa da evlâdını gençliğine bağışlasa idi •. Eskisi gibi çalışamazdı. Reşit'in babası öldüğü zaman hiç olmazsa güçlü kuvveili idi. Didindi, oğlunu büyüttü; evlendirdi. Torunlarının beşigini salladı. Gömeni karnında kalmamıştı. Şimdi, ya şimdi? Allah hayırlısını versin, gelin bebeleri üstünü fir-

1 — Hapaz : Avuç

latırda başka kocaya giderse? Zamane kızları, güvenilmez ki. O vakit ne yapardı. Bu ana kuzuları, bu oğul balları ne olaeaktı? Kınalı bu korkunç düşüncelerden kendini sıyıрмаğa çalıştı. • Çabı bütünü bir çıkmaza giriyor; o zaman :

— Allâm sağa nettüm de beni bu detlere giriftar ediyon? Babasını genç yaşında elimden aldın. Bu yetimi bin zefillikle büyüttüm; tam mürüvetini görüm derken bözde onu mu alacan? Şu üç sabisüpyana acıman mı? Ben günahlıysam bu dillenmedik bebeler ne yaptı? diye Tanrıya yalvarıyor şikâyet ediyordu.

Günler böyle geçiyor; hasta hergün biraz daha ümitsizleşiyordu. Dost düşman kara günde belli olur. Köylüler, bilhassa kadınlar Kınalı'nın evine elleri boş kaldıkça uğrayorlardı.

Kara gün dostları hiç eksik olmuyordu. Ayak üstü olsun bir uğrar giderlerdi. Hatta iyi geçinmediği komşular bile ara sıra şöyle bir yoklayorlardı. Bazan kalabalık çoğalır kümeler halinde konuşmalar olurdu.

Hastanın meziyetlerini sayıp dökerlerdi:

— A kız ne iyi oğlandı. Bi kere bizim evin önünden geçiyordu; Reşit şu dengi çıkarıvı dedimde hiç nazlanmadı. Peki diyaza (teyze) dedi.

— Hanı kız bikere sapan istemeğe geldim. Kınalı diyazamın hiç gönü yoktu. evlâdım ebla al dedi. İşimizi bitirdi.

— Eli de çok açıktı. Bi haçata gelmiştim. Dutldırını dokuyorlarmış iki hapaz (1) dudunu eteğime dolduruvidi. Çok gani göğüllü idi.

— Şuna bakın aslan gibi oğlan ne hale gelmiş?

Kınalı içini tutuşturan yangını söndürmek için ortaya atılan şu sözlere gönlünü açar, bir serinlik bir hafiflik aradı. Oğluna ait her sözden içi titrer, yüreği hoplardı.

Hiçbir fena niyetleri olmadan, teselli maksadı ile toplanan şu kalabalık Kınalı'ya verdikleri ıstırapın farkında değillerdi. Onlarca, göğüslerinin sol tarafında çarpan şeyin kalp olduğunu bilmeyen, yüreğini karnında sanan bu köylü kadınlarca, hayat düpedüzdür. Bir hasta evinde hesaplı kitaplı konuşmağı pek akıl edemezler. Zaten bugüne kadar her hastalık her ölüm, her kötü şey böyle karşılanmamış mıdır? Bunun içindirki bu konuşmalar çok defa yolunu büsbütün şaşırır, kocaları na, tarlalarına, öküzlerine, hattâ günün mühim dedikodularına atlayverirdi:

— Hay gardaş, bizim küçük oğlanda hasta bişey yimeyo,

— Benim Fadime de ik gündür ana, biynim arıyo diyip duru.

— Aman kız köyde salım mı va yoğsam? Çavuşların Hasan' da yirmi gündür bürüm bürüm dir dururmuş. Bişeyde yimeyomuş.

— Hasta adamın gönü bişey çekmez ki.

— Dirsene onu di. gönül çekmiyo zabir. Bizimki (kocası) şerden portagal getü-müştü. Bi ikisini Reşid'e aldım geldim. Nidemki yimeyo.

— Gınalı duynasın. Allah esirgesin. Bögez umudum yok. Baksana hep astara bakıyo.

Biraz sonra söz dönüp dolaşıyor, tekrar Kınalı'nın tesellisine geliyordu:

Gınalı diyaza, Allah va hepisi va. Yakında inşallâ iyileşi. Bilmeyon mu Hamzalar'ın Ahmet'te aynı hastalıktan sekiz ay yattı. Şimdi sapasağlam gezipbatı.

— Öyleya dert veren Allah dermanı da virü.

Ya yemek vakti olur; ya kocaları tarladan döner, yahut bir işleri çıkar. Bu suretle kalabalık yavaş yavaş çekilmeğe başlardı.

Sabahın saat altısında Komşu evlerin kapısını Kınalı'nın ve gelinin fer-yatları çaldı. Herkes dışarı fırladı. İhtiyarlar dualar mırıldındı. Bu ölüm haberi idi. Reşit ölmüş olacak. Yas bütün köyü sarıyor, Kınalı'nın evi önü kalabalıklaşıyordu. Evin esnek tahta merdivenleri kalabalığın ağırlığı altındı inler gibi ses çıkarıyordu. Fısıltılı konuşmalar, telâşlı telâşlı gidip gelmeler gittikçe artıyordu. Kınalı'nın gelinin ağılamalarına komşu gözyaşları da iştirak ediyordu. Ölünün kız kardaşları çırpınarak hiçkırıyorlardı.

Güneş çıktığı karşı tepeden köye doğru yaklaşıyor; artan çıcağını köyün üstüne saçıyordu. Evin önüne kazanlar oturtulmuştu. Ateş tutuşturulmuş; alevler kazanların etrafında dillerini dolaştırıyordu. Sular fıkırdıyor, yıkanacak ölüyü sesleniyordu. Cüppesinin eteklerini sırtına yastıklamış olan imam sıvalı kollarını sallaya sallaya sağa sola emirler veriyordu.

Minarede hazine, yanık bir ses cenaze namazına çağırıyordu. Ölü yıkınmış sala konmuştu. Şapkalarının önlerini kulaklarının yanına çevirmiş ab-

(Sonu 45 inci sahifede)

İngilterede İlkokul ve Ortaokul teşkilâtı [1]

I. E. JAGO

Halkevi İngilizce Öğretmeni

GEÇEN Konferansında size İngiliz Maarif sistemini ana hatları ile izah etmiş, Maarifimizin tarihçesini ve prensiplerini anlatmıştım. Bu defa ilkokul ve Ortaokullar hakkında biraz daha tafsilât vereceğim. İngilterede ilk tahsil şu şekillerde yapılır :

1 — Şahıslar tarafından kurulmuş hususî ilkokullar ki bu okullara çocuklarını gönderen ana ve babalar para vererek çocuklarını okuturlar .

2 — Devlet veya mahallî otoriteler tarafından mali yardım gören umumî ilkokullardır. Bu mekteplere devam edenler para vermezler.

İngiliz çocuklarının büyük bir kısmı ilk tahsillerini bu mekteplerde görürler.

İlk tahsil sisteminin inkişafı şu şekilde olmuştur. 1870 den beri İngiltere ilk tahsili devletleştirmiştir. Daha önceleri muhtelif müesseseler ilkokul açmışlardır. Bu müesseseler kiliselerdi. Tabii bu mekteplerde gösterilen dersler tamamen dinî idi. Okuma, yazma, aritmetik ve tarih de okutuluyordu, 18 ci asrın büyük muharriri Oliver Goldsmith [Terkedilen köy] adlı bir şiirinde bu mekteplerden birisinde ki bir öğretmeni şu şekilde tasvir ediyor :

[1] Bu konferans 23 Haziran Salı günâ saat 18 de Halkevi salonunda İngilizce Öğretmeni I. E. JAGO tarafından verilmiş ve Lise Tarih öğretmeni E. He-kingil tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Emin HEKİMGİL

Lise Tarih Öğretmeni

Köy Öğretmeni

Sarı çiçeklerin açtığı yol kenarında gelişi güzel çevrilmiş çit içinde gürültülü bir bina var. Köy okulu. Orada köy öğretmeni çocuklara ders okutuyor .

Bu çalışkan ve ciddi adamı çok iyi bilirim. Mektebe gelen ve etrafında koşan çocuklar da onu bilir.

Sabahleyin mektebe gelen çocuklar onun yüzüne bakarlar. Kızgını mı, değil mi diye düşünürler. O gülünç bir şey söylediği zaman onu memnun etmek için gülerler. Kaşlarını çatdığı zaman öğretmen kızgını diye birbirlerine fısıldar ve susarlar.

Bu nazik ve iyi adam kızsda da bütün bu hareketleri talebesine birşey öğretmek için yapar.

Köyde herkes, onun ne kadar bilgisi var, ne biliyor diye birbirlerine sorarlar. Şurası muhakkak ki o yazı yazmayı ve sayı saymasını biliyor. Araziyi ölçebiliyor. Mevsimleri ve med ve cezri evvelen anlıyor.

Öğretmenin akıllı bir adam olduğunu kabul eden papaz onunla münakaşa yapar. Münakaşada muvaffak olmasa ve birşey bilmesede münakaşaya devam eder.

Bütün köy halkı papazla öğretmen uzun ve mutan lâtince sözleri yüksek sesle birbirlerine okudukları zaman etraflarına toplanır, oturur ve hayretle bakarlar. Öğretmenin bilgili bir adam olduğu küçük köylü kafalarına girinceye kadar hayretten şaşar dururlar. Oliver Goldsmith (1728—74)

Ekseriyetle bu zamanda bir köyde bulunan münevverler Papaz, muallim ve doktordan mürekepti. Devlet ilkokulu sistemleştirdiği zaman kilise mektepleri kapatılmadı. Bu mektepler diğerleriyle yanyana faaliyetlerine devam ettiler. Halâ birçok mektepler kilise tarafından idare edilir .

Fakat Maarif meclisi mektep binaları ile ve diğer işlerle alâkadar olur; Kilise idareleri de ekseriyetle mahallî maarif idarelerinin, mekteplerini kontrolüne müşade eder .

1880 den beri ilkokul bütün çocuklar için mecburi yapıldı. İngiltere de ilk tahsil üç guruba ayrılmıştır :

1 — İki yaşından beş yaşına kadar çocuklara mahsus ana mektepleri.

Bu mektepler mecburi değildir. Günün mühim bir kısmını evlerinde çalışarak geçiren annelerin fakir çocuklarına hayır maksadiyle kurulmuştur. Bu mekteplerde çocuklara çocuk şiirleri, sayı saymak öğretilir; Günün büyük bir kısmını çocuklar oyun oynamakla geçirir .

2 — Beş yaşından yedi yaşına kadar olan çocuklara mahsus mekteplerdir.

3 — Yedi ile onbir yaş arasına ki çocuklara ait ilkokullardır .

Onbir yaşına giren çocuklar muhtelif zekâ seviyelerine göre muhtelif gruplara ayrılırlar. En zeki çocuklar açılan imtihanı kazanarak ortaokulda okumak hakkını kazanırlar. Geriye kalanlar yani parasız okumak hakkını kazanamayanlar dördüncü tip bir ilkokula geçerler.

4 — Onbirle ondört yaşında ki çocuklardan mürekeptir. Bu gurupta ki çocuklar iki tip okula taksim olunurlar. Muayyen bir zekâyâ sahip fakat bir ortaokulu takip edemeyecek olanlar merkez mektebi denilen okullara devam ederler. Bu okullarda çocuklara Fransızca öğretilir. Diğer tip ilkokullarda yabancı dil öğretilmez. Bu mekteplerde çocuklar ilkokulda öğrendiklerini biraz daha genişletirler. Bazan erkek ve kız çocuklar ayrı okutulur, bazan beraber okurlar. Mahallî maarif idareleri bu işi tanzim de serbesttirler. Fakat umumiyetle nüfusu kalabalık bölgelerde yedi yaşından yukarı erkek ve kız çocuklar ayrı ayrı mekteplerde okurlar. Nufusu daha az olan yerlerde

ise erkek ve kız çocukların bir arada okumaları daha pratik sayılır. Biritan-yada bazı yerlerde tedrisatın tevhidî prensip olarak kabul edilmiştir. Meselâ İskoçyada ve Şimalî İngilterede tedrisatın tevhidî esastır. Maarif meclisinin ilkokullar için olan nizamnameleri ortaokul veyahut diğer herhangi bir okulunkinden daha sıkı ve teferruatlıdır. İlkokula başlamak için mecburi bir yaş vardır. Yediden ondörde kadar her çocuk ilkokullardan birisine devam mecburdur. Kayıtlar ilkokul öğretmenleri tarafından dikkatle yapılır. Yine ilkokul öğretmenlerinin hangi vasıflarda olacağını gösterir nizamnameler vardır. Nazari olarak ortaokula öğretmen olmak ilkokula öğretmen olmaktan kolaydır. Memleketin her kısmında ilkokul öğretmeni yetiştiren bir çok kollejer vardır. Bu kollejlerin sayısı 74 dür. İlkokul öğretmenleri öğretmen olarak yetiştirilmek mecburiyetindedirler .

Eğer öğretmen okullarında okur ve imtihan verirlerse diplomalı [selâhiyetli] öğretmenler denir. Bu şeraiti haiz olmayan öğretmenlerde diplomasız selâhiyetsiz öğretmenlerdir. Bir üniversite diplomasına sahip olmak ilkokulda öğretmenlik yapmak için lüzumlu bir vasıf teşkil etmez. İlkokul öğretmenlerinin büyük bir kısmı üniversite tahsili görmemişlerdir. Öğretmen yetiştiren ve diploma veren kurslar iki senedir. Eğer istikbalin öğretmenleri bir üniversiteyi bitirmişlerse öğretmen olmak için bu mekteplerde bir sene okurlar.

Öğretmen namzetleri ilerde okutacakları mevzuları ve onların metotları hakkında bilgileri olmalıdır. Bilhassa çocuk psikolojisi ve sağlık bilgisi de istenilir. Öğretmen okulunu bitirip im-

tihamı kazanan bir talebe mahalli maarif idarelerine muracaat ederek muallimlik ister. Diploması olmakla muhakkak tayin edilemesi icap etmez. Mamafih şimdi, selâhiyetli ilkokul öğretmenine ihtiyaç çok olduğundan imtihanını bitiren her genç öğretmenlik bulur. Mahalli idarelere öğretmenlerin çalışmalarına göre maaş nisbeti değişir. Vasati olarak diplomalı erkek öğretmenlere bir senede 334 İngiliz lirası, kadınlara 254 İngiliz lirası verilir.

Çok tuhaftır ki vaktile maarif vekillerinden biri kendisinin evvelce Oxford üniversitesinde ders okutmasına rağmen bir ilkokulda öğretmenlik yapmak selâhiyeti olmadığını söylemişti.

Şurası tamamen doğrudur ki bir çok akademik vasıflara sahip ve diplomaları olanlar ilkokullarda selâhiyetsiz öğretmen olurlar. Üniversiteyi bitiren ve öğretmen olmak üzere yetiştirilen bir çok kimseler bir ortaokula öğretmen olmayı beklerlerken, boş kalmadansa ekseriyetle ilkokul öğretmeni olurlar. İcap eden formaliteleri eksikse sertifikasız öğretmen olur ve selâhiyetli öğretmenlerden daha az maaş alırlar. Sertifikasız öğretmenlerin çoğu bununla beraber sertifikalılarından daha çok değil daha az akademik vasıflara sahiptirler. Hemen hemen bütün ilkokul öğretmenleri millî öğretmenler birliğine mensup-turlar. Bu birlik öğretmenleri himaye eder, onların kanuni haklarını korur, meslekî işleri ile alakadar olur. Meselâ bir ebeveyn çocuğunun mektepte yaralanmasından veya bir kazaya uğramasından dolayı bir öğretmeni dava edebilir. İşte bununla muallimler birliği alakadar olur. Geçen asrın sonlarına doğru ilkokul öğretmenlerinin hayatı çok zordu. Müttekait bir öğretmen bili-

yorumki, ilkokul sistemi kurulduğu sıralarda öğretmenliğe başlamıştı. O bana bir sınıfta 120 talebesi olduğunu söyledi. Tabii vaziyette her çocuğun karakteri üzerinde ayrı ayrı işlemeye imkân yoktur. Şimdi onbir yaşından yukarı olan çocuklar için sınıftaki talebenin azami sayısı 40, daha küçük çocuklar için nisbet azami ellidir. Bu nisbeti aşan bir sınıfa çok az raslanır.

Disiplin meselesine gelince öğretmenin karşılaştığı ciddi işlerden birisi belki budur. Bizde çocuğa ceza verilmemesini isteyen bir maarif sistemi vardır. Fakat Britanya muallimlerinin çoğu ve mektep idareleri bazı ceza şekillerinin lüzumuna kanidirler. Bunun için muhtelif metodlar vardır. Bunlar belli başlı iki kısımdır:

1 — Bedeni ceza. İngiltere’de çocuğu döverek, İskoçya’da ise çocuğun eline değnek veya kayış ile vurularak tatbik olunur.

2 — Bedeni olmıyan ceza. Talebeyi tatilden sonra bir iki saat okulda cezalı bırakmak, yahut bir satır yazıyı elli yahut yüz defa yazdırtmak, veya bir hafta futbol veya kriket oynamaktan menetmektir.

Her iki metod da ilkokullarda tatbik edilir. Ortaokulda ise daha ziyade bedeni olmıyan ceza vardır. Bir ilkokulda öğretmen talebeyi döverken ceza defterine cezayı yazar. İdareler ceza metodunun az ve lüzumlu zamanlarda tatbik edilmesini isterler. Öğretmen otoritesini ve ders verişini dayağa istinat ettirmemelidir. Birçok öğretmenler dövmedense talebeyi cezalı bırakmayı ve yazı yazdırmayı tercih etmektedirler. Eğer çocuk itaatsızlığa devam eder veya verilen cezalara aldırılmazsa o zaman dövülür. Şurası hatırlanmalıdır

ki ilkokula her tip çocuk gelir. Bunların çoğu fakir aile çocuklarıdır. Evlerinde baba ve annelerini memnun etmedikleri zaman dayak yemeye alışmışlardır. Bunların çoğunun bir şey öğrenmeye hiç niyeti yoktur. Bu sebeptendir ki diğer tip okullardan ziyade ilkokullarda bedeni ceza vardır.

Tabii öğretmenin şahsiyetinin disiplin esası olduğunu söylemeye lüzum yoktur. Cezalarının kaldırılması veya hafifletilmesi için çocuklar tarafından tertip edilmiş bazı eğlenceli metodlar vardır. Meselâ: iki kalemle bir satır yazı yazdırmak gibi. Bu çok güç bir şeydir. Bu yapmacıklarla çocuklar bir satır yerine iki satır yazdıklarını anlar ve sıkıntı çekerler. Britanya öğretmenlerinin çoğunun bedeni cezayı şu halde tatbik ettiklerini zannedirim. Diğer metodların tesiri görülmediği zaman. Hassas bir çocuğa bedeni ceza vermek katıyken doğru değildir. Çünkü o diğer yollarla disiplinli bir talebe olur, Terbiyesi az olan çocukları islah için en iyi yol çaresiz dayaktır.

Bir çok çocuklar cezalı kalmadan ve yazı yazmadansa dayak yemeyi tercih ederler. Ekseriyetle ceza öğretmen tarafından çocuğa verildiği için çocukların bir çoğu hemen kurtulmak ve serbest kalmak için bedeni cezayı seçerler.

Şimdi biraz da normal ilk okullardan başka olan okullara gelelim. Bunlar cinayet ile ittiham edilmiş 18 yaşından daha küçük çocuklara mahsus olan ıslah evleridir. Bu müesseseler dahiliye vekillığının idaresindedir. Gayeleri suçlu gençleri doğru bir sanatkâr yetiştirmek ve böylece memlekete namuslu bir vatandaş kazandırmak için azami fırsat vermektir. Sonra sa-

katlara mahsus müesseseler olduğu gibi akli kusurları olanlara, kör, sağır, dilsizlere mahsus mektepler de vardır. Bu müesseselerde çalışan öğretmenler normal maaşlarından başka yüksek bir ücret alırlar. Kör çocuklara (brail) denilen kabartma bir tip alfabe ile görerek değil, dokunma ile okutma öğretilir. Körlerde hakikaten umumi olarak duyma ve dokunma hisleri fevkalâde kuvvetlidir. Bazen el işleri ve müzik öğretilir. Normal hayatın dışındaki bu çocukları yetiştirecek öğretmenlerin de hususi hazırlanmaları lâzımdır. Bu tip mektepleri kurmak ve donatmak çok güçtür. Her mahalli maarif idaresinin anormal çocuklara mahsus mektebi yoktur. Daha zengin ve ileri olan mahalli idarelerin tam teşkilâtli böyle bir mektebi vardır. Fakat daha küçük yerlerde böyle bir mektep kurulamayacağından bir kaç şehir birleşerek bir okul açarlar; ve anormal çocukları bu mekteplerde okuturlar.

Bâzı İngiliz ilkokullarında mühim şahsiyetler çocuklara ucuz süt tedarik eder, çok fakir çocuklara parasız yemek verirler. Çocukların sıhhi tedavileri dış bakımını da temin ederler. Şimdi biraz da devlet ortaokul sistemine bakalım: Umumi okullar adındaki mektepler vardır ki bunlar çok eskiden kurulmuştur. Sonra devlet tarafından yardım gören muhtelif mahalli maarif idareleri tarafından kontrol edilen orta okullardır. Çocuklar ortaokula 11 yaşında girerler 4 veya 5 sene okuduktan sonra diploma alır ve bir üniversiteye girme imtihanı verirler. Bu imtihandan sonra iki veyahut üç senelik altıncı sınıf denilen bir kursu takip etmek ihtimali vardır. Birçok talebeler baka-

lorya imtihanlarını geçtikten sonra hemen üniversiteyi takip etmektense ikinci bir imtihanı güzel sanatlar, fen dersleri v. s. den verirler. Bakalorya imtihanı (bitirme imtihanı) haziran, eylül ve ikinciteşrin de yapılır. Mamafi sınıf geçme imtihanlarını bütün mektepler yalnız yaz devresi sonunda yaparlar. İmtihanların neticesi katidir. Sınıf geçmek için kati bir numara yoktur. Başöğretmen (okul müdürü) çocuğun sınıf geçmesinde hakemdir. Kararlarını imtihanların sonuncuna ve talebenin sene içindeki çalışmasına göre verir. Daha az ehemmiyeti olan imtihanlar ise talebenin ilerleyişini gösteren devre sonu imtihanlarıdır. İmtihanlarda verilen notlar ekseriyetle 100 numara üzerindendir. Sınıf ve ev vazifeleri için en çok not ekseriyetle 10, bazı mekteplerde 20 dir. Şifahide not verilebilir, fakat ekseriyetle yazılarda not verilir. Bizde hemen hemen şifahi imtihan yoktur. Yalnız yabancı dillerin imtihanı konuşma için şifahi yapılır. Ortaokulda okutulan dersler, İngilizce [gramer, edebiyat, kompozisyon], matematik, fen dersleri [kimya, fizik yahut mekanik], tarih, coğrafya, yabancı dil (eski yunanca, lâtince, fransızca, ispanyolca, almanca, italyanca), Cimnastik ve sanattır. Tatbik edilen program mektepten mektebe değişir. Bilhassa bu değişiklik yabancı dil ve fen derslerinde olur. Fransızca okutulan modern dillerin en umumisidir. Benim okuduğum dersler İngilizce matematik, Fransızca, tarih, coğrafya, kimya, mekanik ve cimnastikti. Bakalorya imtihanını geçtikten sonra İngilizce, Lâtince, Fransızca ve tarihte iki sene için ihtisas yaptım. Bazı mekteplerde felsefe, iktisat, psikoloji ve biyo

loji de okutulur. Geçen defa da izah ettiğim gibi her mahalli idare İngilizce okutulan derslerden birisi olmak üzere kendi müfredatını çizmekte serbesttir. Tabii üniversitelerin mevzularını seçmekte büyük hakları vardır. Bu mekteplerdeki öğretmenler, kendi sahalarında mütehassısdırlar. Bir ilkokul öğretmeni pratik olarak her mevzuu okutabilmelidir. Bir ortaokul öğretmeni ise 1-2 en çok 3 ders okutur. Yine çok tuhaftırki maarif meclisinin ortaokul öğretmenleri için teferruatlı bir nizamnamesi yoktur. Nazari olarak herkes ortaokul da ders okutabilir. Fakat tatbikatta mahalli maarif idareleri öğretmenlik için yüksek vasıflar arar. Hemen hemen bir üniversite mezunu olmadıkça veya bir saha üzerinde 3 sene okuyarak ihtisas yapmadıkça, ortaokul öğretmeni olunmaz. Bunlardan başka öğretmen olmak için kurslardan geçmek lâzımdır. Bu kurslar üniversiteyi bitirdikten sonra bir yıl sürer. Şimdi size söyleyeceğim Londra üniversitesi terbiye enstitüsü kursudur. Burada şunlar gösterilir.

- 1 — Terbiye psikolojisi.
- 2 — Britanya maarif sistemi.
- 3 — Sağlık bilgisi.
- 4 — Terbiyenin ana prensipleri.
- 5 — Muhtelif derslerin okutulması (tedris usulü).
- 6 — Ya tecrübi ruhiyat, yahut terbiye tarihi, veya muhtelif memleketlerin maarifinin tetkiki.
- 7 — Elish

Bunlardan başka enstitü talebesi her hafta iki gün ortaokula giderek ders vermek böylece pratik yaparak tecrübeli öğretmenlerin tavsiyelerinden istifade etmek mecburiyetindedir. Orta

Allah verdi Allah aldı

(Baş tarafı 37 inci sahifede)

dest alanlar göze çarpıyordu. Bir çokları salın etrafında çevrelenmiş imamı bekliyorlardı.

Sal umuzların üstünde yükseldi. Kafile yola düzüldü. Evden müthiş çığlıklar koptu. Bir iki kişi salın peşine koşan Kınalı'yı zor tuttular. Çılgın gibi saçlarını yolan, dövünen ana sabahdanberi ağlamaktan kararmış sesinin çıkabildiği kadar bağırıyordu:

okullardaki disiplin ekseriyetle, talebeyi cezalı bırakmak şeklindedir. Bedeni ceza çok enderdir. Bu mektepteki çocuklar ekseriyetle daha çalışkan ve her şeyi düşünebilir. olduklarından ilkokullarda ki gibi bedeni ceza lüzumsuzdur. Spor mektep faaliyetlerinin en mühim bir kısmını teşkil eder. Bundan başka müzakereler ve seyahatlar tertip olunur. Bir ortaokul başöğretmeninin (müdürünün) çok büyük selâhiyeti vardır. Maarif idareleri öğretmenlerin seçimini ona bırakmıştır. Mektebin teşkilât ve idaresi yine tamamen ona aittir. Umumiyetle bir öğretmen senelerce muvafakiyetli bir tedris ve tecrübe hayatından sonra bir ortaokula müdür olmayı ümit edebilir. Yakın bir istikbalde eski umumî mekteplerin devlet yardımı gören ortaokul sistemine gireceği sanılıyor. Tedrisatı çok mükemmel olan bu mekteplerin ortaokul sistemi ile birleşmeleri ortaokullara büyük faide temin edecektir.

İstikbalin liderlerinin modern hayatın karışıklıklarında muvaffak olmaları için kuvvetli bir orta tahsile ihtiyaçları vardır, ve bu zaruridir.

Gomşular, ben nerelere gidiyim öğlumu aldılar? Aldılar benim yavrumu Bir denem ielimden aldılar. Oğul, oğull, oğulll, nerelere gidiyon ah oğnuul? Bizi kimlere kodunda gittin oğnuul! Babasız büyüttüğüm oğul. Genç yaşında kara toprakları giren oğul. Üç bebeyi öksüz bırakan oğul! oğuuul. Allah benim canımı alaydı oğnuul. Ben ağlamayımda kimleeeer ağlasın!...

Dul gelin çözülen yaşmağına bile aldırış etmeden; kimselerden çekinmeden höngürdeyordu :

— Ağam ağam. Bizi yalnız bırakıp giden ağaaam: Bebelerini öksüz koyan ağam.

ölünün kız kardeşlerinin vaveylası ortalığı kaphyordu.

— Gardaaaş, gardaş, anasını illere bırakan gardaş! Bebelerini babasız bırakan gardaş. Evin bidanesi idin a gardaaaş, gardaş!

Dövünmeler, çırpınmalar ve susmayan feryatlar salın peşi sıra uzayordu. Sal hayli uzaklaşmıştı. Sokağın dönmecini kıvrılınca gözden kaybolacaktı. Sanki son vedanı yapıyormuşcasına tam köşeyi dönerken, üzerindeki kilimin ucu rüzgârda bir mendil gibi sallandı. Sesler peşinden sürüklendi. Bu yas saatlerce devam etti; kısılan sesler yavaş yavaş söndü.

Kınalı'nın evi yine dolup taşıyordu. Sıcağı sıcağına baş sağlığına gelenler bir sürü teselli sözleri söylüyorlardı. Orta yaşlı bir kadın :

— Eh ne yapacan işte. Evlât acısı çetindir emmelik, ölümle zulume karşı gelinmezki. Taktirde yazılı imiş. Allah verdi Allah aldı dedi.

Dergiler

ÜLKÜ, Milli Kültür Dergisi:

1 Ağustos 1942 tarihli Ülkünün yeni seri: 21 inci sayısı da her zaman olduğu gibi olgun ve dolgun yazıları, güzel şiirleri ihtiva etmektedir.

Etem Menemencioglu « Türk milleti, Paris sulh konferansının ölü doğurduğu Sevr yumurcağını İzmir kıyılarında Ege denizinin dalgalarına fırlattıktan sonra, kendi elile çizdiği Türk yurdu sınırları içinde her millete örnek olacak Cumhurluğunu kurmuş, kapitulasyonları da geçmişin kefenine bürütmüştü » diye başlayan « Lozan » baş yazısında, milletler arası hayatımızın temelini teşkil eden Lozan sulhunun o günkü Avrupa devlet adamlarının Türk milleti hakkındaki geri zihniyetleri yüzünden her hangi çetin şartlar içinde ceryan ettiğini fakat « Türk baş murahhasının azmı karşısında » neticesiz kaldığını veciz bir şekilde belirtmektedir.

O gün için emperyalizm ve hasis rekabet duygularile hareket edenleri neticesiz çapalayışları karşısında Türk zihniyetinin sarsılmaz direnişini kısaca anlatan değerli mubarrir, bir aralık kesilen müzakerelerin güzel bir tablosunu çizdikten sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

« İşte bunun içindir ki demokrasinin vekarlı efendiliği heybetile Leman gölüne yüksekte bakan sevimli bir şehrin adı, 24 Temmuz 1923 denberi kulağımıza her çarpışında, iç benliği-mizde derin mânalar titreten akisler bırakmaktadır »

« Lozan » başlıklı diğer bir güzel yazı da Faik Reşit Unatındır. Milli Şefin söylediği nutuklarla süslenmiş olan bu yazı şöyle bitmektedir:

« Gençlik vazifesini yapmak için, her zaman verilecek emirleri beklemek tedir ve gerekince, atalarının kahramanlığını aratmayacaktır ».

Nafi Atıf Kansu « Gebze'nin dolabi » adlı yazısı ile atalarımızın yapıcı ve yaratıcı kudretini canlandırmaktadır.

« Gerçekleşen özleyişler yazısı ile dünle bugünün ayrılığını iki kelimedede toplayabiliriz: Dün, düşündü, arzuladı; uugün, onları yaptı ve yapmak imkânını hazırlıyor; romantizmden realiteden doğru gidilen » başlıyan Mehmet Kaplan dünle bugünü kısaca böyle ifade ettikten sonra Namık Kemal'in İbret'te (1872) yazdığı terakki makalesini, Namık Kemal'in arkadaşlarından Aye-tullah Bey'in bir makalesini mevzu bahs ederek « Bu özleyişlerle hükümetimizin son yıllarda güttüğü iç siyaset arasında ne kadar yakınlık var » diyor.

Netice itibarile geçmiş yamanda ileri bir cemiyet kurmak için bir çok özleyişler ve hareketler olduğunu ve onların bugün tahakkuk ettirilmekte bulunduğunu belirtmektedir.

Daha bir çok güzel yazı ve şiirlerle dolu Ülküyü herkese sağlık veririz.

RADYO:

Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğünce her ayın 15 inde çıkarılan, en ziyade Radyo tekniği neşriyatından bahseden radyonun 15 Temmuz 942 tarih ve 8 sayılı her vakit olduğu gibi bir çok resimlerle süslü güzel bir şekilde çıkmıştır.

Radyoda yapılan bir çok konuşmaları şiir saatında okunan şiirlerin en güzellerini bu dergide bulabileceğimiz gibi, seslerini işittiğimiz şahıslar hakkında da bilgi edinebiliriz.

Zevkle tertip edilmiş olan bu faydalı dergiyi bir defa görmek onu sevmeye kâfidir.

Olaylar

Dil Kurultayı:

10 Ağustos 1942 Pazartesi günü 4 üncü Dil Kurultayı Ankarada toplanmıştır.

Maarif Vekilimizin bir nutku ile çalışmalarına başlamış 14 Ağustos 1942 Cuma günü yine Maarif Vekilimizin bir nutku ile kapanmıştır.

Son yıllarda durmadan hızını artıran Dil inkılâbının bütün meseleleri ilgililer huzurunda ve millet muvacehesinde bir kerre daha gözden geçirilmiştir.

Genç Maarif Vekilimizin de işaret ettikleri gibi « Dil inkılâbımızın şu on yılı, gerçekten, bu yol üzerinde çalışanlara büyük gönül sevinci verecek kadar canlı başarılarla doludur »

Yeni Dahiliye Vekilimiz:

Dahiliye Vekili Dr. Fikri Tuzer'in ölümü üzerine inhilâl eden Dahiliye Vekilliğine Kütahya Meb'usu Bay Recep Peker tayin edilmiştir.

Dahiliye Vekilimiz yeni vazifesine başlarken vekilliğine bağlı bütün teşkilâta şu tamimi yapmıştır:

« — Dahiliye Vekili olarak bugün işe başladım. Vekâlet vazifeleri arasında da dahili emniyet meselesi her zaman her işin başında gelir. Bunun başında devletçe alınmış olan iktisat tedbirlerinin bize düşen kısımlarının tatbiki ve bu yolda yapılacak mahalli işler günün şartları içinde en mühim vazifelerimizi teşkil eder.

Bir yandan diğer işlerimizi görmeye devam ederken çalışmalarımızı bilhassa

bu esaslar üzerinde toplayıp sıklaştırmak bütün mes'uliyet arkadaşlarımdan ilk ricamdır »

Yozgat Lisesi talebelerinin resim sergisi:

Yozgat Lisesi talebeleri Sergievinde bir resim sergisi açmışlardır. Sirginin açılış töreninde söz söyleyen sayın Maarif Vekilimiz Hasan Âli Yücel:

« — İmparatorluk yıllarında kültür hareketleri adına Yozgatta bir rüştiye-nin veya idadinin lâfı edilirdi. Şimdi Yozgatlı çocuklar' milli san'at ağacının canlı ve gürbüz bir dalını vücuda getiriyorlar » demişlerdir.

Gönül isterki bütün yurt şehirleri de Samsunlu, Vanlı, İzmirli çocuklarımızın Yozgatlı kardeşleri gibi « Millî san'at ağacının canlı ve gürbüz bir dalını vücuda getirmek » için çalışsınlar. Öte yandan da, Yozgatlı çocukları bu şekilde hazırlayan değerli resim öğretmenini bütün resim öğretmenlerimiz örnek edinsinler.

30 Ağustos Zafer Bayramı:

30 Ağustos Türk Ulusu için sadece bir zafer değil aynı zamanda hayatının bir dönüm noktasıdır.

« Ordular, hedefiniz Akdenizdir; ileri » emrini alan Türk ordusunun 9 gün gibi kısa bir müddet içinde Ege kıyılarında görünme mucizesini hazırlayan ve bütün milletlerin hafızasında yaşayan eşsiz bir zaferdir.

Her yıl içten gelen bir coşkunlukla kutlanan bu eşsiz zaferin 20 inci yıl dönümü yurdun her köşesinde olduğu gibi şehrimizde de heyecanla anılacaktır.

Bu münasebetle Tümen Komutanlığı tarafından hazırlanan kutlama

törenini kısaca yazıyoruz :

1 — Komutanlık tarafından Tümen karagâhında kutlama kabul edilecek.

2 — Cumhuriyet alanında merasime saat 10 da başlanacak.

3 — Kıtalar ve okullar ve diğer teşekküller geçit resmi yapacak.

4 — Geçit resmi bittikten sonra Tümençe ve muhtelif makam teşekküllerine hazırlanmış olan çelenklerin Atatürk anıtına konuş merasimi olacak.

5 — Askerî Hastahane ziyaret edilecek.

6 — Gece şenlikler yapılacak.

7 Tümen askerî gazinosunda zafer balosu verilecektir.

Dumlupınarda yapılacak merasim

Başkumandanlık meydan muharebesinin 20 ci yıl dönümü dolayısıyla 30 Ağustosta Dumlupınarda meçhul asker abidesinde büyük bir merasim yapılacaktır.

Program C. H. R. Genel Sekreterliğince hazırlanmıştır.

Saat 11,30 da yapılacak olan merasime başlamadan önce, meçhul asker abidesine Büyük Millet Meclisi, Başvekalet, Vekâletler, Ordu ve Cumhuriyet Halk Partisi, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, Kızıl ay, Türk hava kurumu, Çocuk Esirgeme kurumu, ordu harp malûlleri, şehitlikleri imar cemiyeti ve Türk Basın birliği adlarına ve 28 Vilâyetten gelecek mümessil heyetler adına çelenkler konulacaktır.

Askerî kıtalardan baska izciler, yüksek okulları temsil edecek talebeler ve yakın köylerden gelen halk da bu merasime iştirak edecek. Merasim akşamı yurdun her köşesinde toplantılar yapılacak. 30 Ağustos zaferinin önemi ve kıymeti belirtilecektir.

Halkevi Haberleri

1 Temmuzda Kabotaj hakkını milli bayrağa geçişi dolayısıyla yapılan törene Evimizde iştirak etmiş ve Atatürk anıtına çelenk konmuştur. Merasime Halkevi bandosu iştirak etmiştir.

Bayram dolayısıyla Lise öğretmeni Emin Hekimgil Halkevi hoparlöründe (Kabotaj hakkının milli bayrağa geçişi) adlı bir konferans vermiştir.

İngilizce ve daktilo kursları devam etmektedir.

Genel Sekreterliğin gönderdiği filmler Evimiz salonunda 15 gün gösterilmiştir.

Ortaokul Türkçe öğretmeni Hasan Çekli (Montro) zaferi dolayısıyla hoparlörle bir konuşma yaptı.

24 Temmuz Lozan gününde Evimiz salonunda yapılan merasimde Lise tarih öğretmeni Emin Hekimgil (Lozan sulhu nasıl yapıldı ve bize neler kazandırdı ?) adlı bir konferans verdi.

Halkevi bandosu her pazar günü akşam üzeri parkta bir çok parçalar çalarak halka güzel müzik parçaları dinletmektedir.

Şehrimize gelen Oksfort Ünüversitesi konferansiyelerinden Mr. Syme Halkevinde Anadolu tarihine ait iki konferans vermiştir. Birinci konferansı 11 Ağustos Salı günü [Anadolunun İngiliz kâşifleri], ikinci konferans 13 Ağustos Cuma günü [Eski zamanlarda karadeniz] di. Konferansları Türkçeye Lise Tarih Öğretmeni Emin Hekimgil çevirmiştir.

Tarih ve müze kolu üyelerinden Kâni Sarıgüllü R. Vadalanın Samsun adlı eserini türkçeye çevirmiş. Bu eserin basdırılmasına çalışılmaktadır.

17 Ağustosda Evimizin temsil, kolu orkestra ve bandosu temsil ve konser vermek üzere Sinob'a hareket etti.

10 Kuruş